БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 ЯНВАРЬ 24 ПЯТНИЦА № 17 (3987)

Өртээ 20 коп.

Алдарлыг колхозчу тараачыннар, социалистиг көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш моон ыңай-даа эрес-шудургу демисежир болгаш чонга аъш-чемниң база чиик үлетпүрге чиг-эттиң элбекшилин чедип алырынга боттарының төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

(СЭКП ТК-ның болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Кыйгырындан).

Эр, херээжен колхозчуларга, МТС-терниң болгаш совхозтарның ажылдакчыларынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге болгаш бүгү ажылдакчыларынга

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң

К Ы Й Г Ы Р Ы Ы

Эргим эштер!

1957 чылдың дургузунда көдээ ажыл-агый талазы-биле түнелдерни колхозчулар, совхозтарның, машина-трактор станцияларының ажылдакчылары, партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары билбишаан, боттарының ажылынын түнелдерни шын үнелеп көөр, көдээ ажыл-агыйны ажытлаттынмаан курлавырларны ылередир, 1958 чылда көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин улам ыңай көвүдедир талазы-биле хемчеглерни баш бурунгаар айтыр арганыг болзуп дээш, баштайгы түнелдерни үндүрери эргежок чугула деп, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур.

1957 чыл бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агыйынга берге чыл болган. Үр кацдаашкын-биле холбаштыр алаан улуг девискээрге, ылангыя Поволжьениң, Мурнуу Уралдың болгаш Казахстанның районнарынга берге байдалдар тургуетунган. Алдыы болгаш Ортаакы Поволжьениң районнарынга кацдаашкын үттүндүрбас 1921 чылдынынга бодаарга, ооңдаа артык күштүг болган. Ындыг турбуже, колхозчуларның, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының эрес-шудургу күш-ажылының ачызында эрткен чылын биетин чуртувус четчир хемчеңдиг тараа-биле болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын-биле хандыруттынган, барык 1955 чылдагы хире тараа белеткеттинген. 1953 чылдынынга деңнээрге тарааның 18 хуу, а кызыл-тасты—41 хуу хөйну белеткээн.

Барының болгаш Чөөн Сибирьниң областарынга болгаш крайларынга, Соңгу Кавказка, Украинага, Молдавиага, төп болгаш чурттуң өске-даа алаан хөй районнарынга тараа культураларының эки дүжүдү алдынган. Колхозтар болгаш совхозтар үреливнер-биле боттарын бүрүн хандыруттынган, маллың концентраттыг, шыктыг болгаш бодуун чемнери эрткен чылдарзыдан хөй болуп турар. Колхозчу тургузунун күжү болгаш күчүзү, ажыл-агыйның социалистиг системазының маргылаа чок артык күштери оон-биле бээдагын көзүлген, кур болгаш курукан черлерни шинчээлеп алыр талазы-биле бистиң партиябыстың политиказының шынныы база дагын бадыткаттынган. Поволжьениң, Казахстанның болгаш Уралдың кур черлер районнары кандаашкынга таварышкан турган байдалдарда безин чуртка тараанын алаан хөй кезин кур болгаш курукан черлериң күсели-биле алдынган.

Дүжүт ажаан алышкынының ангылаан ажаар аргазын калбак демчеңдерге нептереткени тараның чыылдазын көвүдиринге ийиг берген дээрзин демдеглээри база эргежок чугула, деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели санап тур. Ажаан алышкының ол аргазын 1957 чылда хөй-хөй республикаларга ажыглаан болгаш ол арга бодун шынзыктырган. Ылангыя тараа культураларының тарылгаларының барык деңкезин ангылаан ажаатты-ган Россия Федерациязының колхозтарынга болгаш совхозтарынга ону калбак-биле нептереткен турган. Ангылаан ажаан алышкынны Сибирьге калбак-биле ажыглаан. Чижөлөөрге, Красноярск крайга тараалариың 72 хуузун ангылаан ажааган. Ол арга болза, шуут комбайнинан ажаан болур турганынга бодаарга. дүжүт ажаан алышкынынче 10 хонук мурнай кирер, ынчангаан ажаан алышкын ажылларының хуусаларын дыка кызырар арганы крайның колхозтарынга болгаш совхозтарынга берген. Оон ачызында дүжүт күскү доңаттардан камгалаан алдынган болгаш немей миллион-миллион пуд тараа ажаан алдынган.

Бистиң чуртувустуң свеклачылары 1957 чылда улуг чедишкиннерни чедип алган. Чигир свеклазының тарылга шөлү 1956 чылдынынга деңнээрге, 100,2 муң гектар калбарган, а свекланың дүжүдү 15 хуу бедээн.

1957 чылда свекланың нинти чыылазы мурнуларгы бүгү чылдарныынга деңнээрге эң хөй болган. Колхозтар болгаш совхозтар 1956 чылдынынга бодаарга, 69 миллион центнер хөй свекланы ажаан алган. Ол болза, 1956—57 чылдынынга бодаарга, 1,2 миллион тонна хөй чигирни ажылдан кылыр арганы бээр. Ындыг хөй демчеңдиг чигирни бистиң чуртувус кажан-даа бүдүрүп көрбээн.

Украин ССР-ниң свеклачылары онза эки ажылдааннар, олар республикага 1277 муң гектар шөлдүң ортумаа-биле гектарындан-на 210 центнер чигир свеклазын, а Винница областың колхозтары чигир свеклазының тарылгазының бүгү шөлүнүң гектарындан-на 223 центнерни, Хмельницкийнин—237 болгаш Ровнонуу—293 центнерни ажаан алган. Киргиз ССР-ниң суггаттыг черлеринге чигир свеклазының ортумак дүжүдү гектардан-на 372 центнер болган. РСФСР-ниң колхозтары болгаш совхозтары чигир свеклазын күрүнеге дужаарының планын ажыр күүсеткеш, дыка улуг чедишкиннерни чедип алган. РСФСР-ниң областарының арызыдан Курск областың колхозтары чигир свеклазын бүдүрер талазы-биле эң улуг чедишкиннерни чедип алган. Олар 1957 чылда чигир свеклазының нинти чыылдазын 1953 чылдынынга деңнээрге 3 катап болгаш 1956 чылдынынга улур 73 хуу көвүдеп, чигир свеклазын дужаарының күрүне планын 141 хуу күүсеткеннер.

Хөвен ажылын хөгжүдүрүнге агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары-биле болгаш суг эвээжи-биле болгунган бергелерни ажыр эртишкен, хөвең тарыыр республикаларның эр, херээжен колхозчулары, МТС-тениң болгаш совхозтарының ажылдакчылары база көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери эки дүжүттү өстүрген болгаш чуртка нинтизи-биле чиг хөвеңни белеткээриниң планын 1958 чылдың январь 1-де күүсеткен турарын хандырган. Тарылганың гектарындан-на 20,8 центнер чиг хөвең алдынган. 1955 чылдынынга деңнээрге чиг хөвеннин 334 муң тоннаны хөйну белеткээн. Узбек ССР-ниң, Таджик ССР-ниң, Түркмен ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Киргиз ССР-ниң болгаш Казах ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чиг хөвең белеткээриниң докдаатты-ган планнарын күүсеткен. Каракуль болгаш торгу коконнарын белеткээриниң планнары ол республикаларда база күүсеттингеннер.

1957 чылда ленчүлер болгаш коноплячылар база багай эвес түнелдерни чедип алганнар, олар ленчүү болгаш конопляның эки дүжүдүн өстүргеннер, дыткан салбактарны эге баштай ажылдан кылырын база лен-долгунецтиң болгаш конопляның волокноларын болгаш үреливнерин күрүнеге дужаарын организастыг чорудун турарлар. 1956 чылдың чогуур үеливге бодаарга лен-волокнону 22 хуу, конопляның аргыыр волокноларын барык ийи катап хөйну күрүнеге дужааган. 1957 чылда хөй-хөй областар, крайлар болгаш республикалар картофельдиң, погааларының, чимнетериниң, виноградтың эки дужүдүн өстүрген.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын күштүг көдүрер, тараа бүдүрерин көвүдедир болгаш малың чем суурун быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорутканы экономиктиг болгаш организастыг улуг хемчеглер чуртка мал ажылын көдүрерин хандырган.

1958 чылдың январь 1-де турган байдал-биле алырга, мыйыстыг бода малдың баш саны колхозтарга болгаш совхозтарга эрткен чылдынынга деңнээрге 4.600 муң, инектер — 1 миллион баш көвүдээн. Хаваннарның баш саны 5.900 муң, хойлар — 9.400 муң баш көвүдээн.

Малдың баш санының өскени-биле чергелештир мал ажылының продуктуларын дыка бедиде-ри чедип алдынган, сүттү, эштти, дүктү болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрери көвүдээн.

Чоннун кижи бүрүзүнге онаштыр мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле АКШ-ты чоокку чылдарда чедер, ынчангаш бистиң улузувустуң материалдыг чаагай байдалын улам ыңай көдүрериниң хөрээнге бурунгаар улуг базыны кылыр деп инициатива 1957 чылда улустуң мырыңай-ла аразындан — бригадалардан, колхозтардан болгаш совхозтардан торгуттуген. Мурнакы колхозтарның инициативазын СЭКП Төп Комитеди деткээн болгаш ол миллион-миллион кижилерни хаара туткан, бүгү улустуң өзүлүг-ла чаржы болу берген. Бүгү колхозтар, совхозтар болгаш МТС-тер, районнар, областар, крайлар, бүгү эвилелдешкен республикалар чарышка киргеннер. Совет көдээнин ажылышчилериниң сөстери ажыл-хөрөктен карышпайн турарын чарыштын чорудулгазы көргүзүп турар. Хөй-хөй колхозтар, совхозтар болгаш бүдүн-бүдүн районнар көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черинге онаштыр 100 болгаш оон-даа хөй центнер эштти база 400—500 центнер сүттү алыр дээн хүлээлгелерни чедишкиниг күүседип турарын олар дыңнадып турарлар.

Молдав ССР-ниң Чадыр-Лунг районунуң колхозтары, Винница областың Крыжополь болгаш Винница районнарының, Сталино областың Марьин районунуң колхозтары көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черинге онаштыр эштү бүдүрер талазы-биле боттарының хүлээлгелерни күүсеткен болгаш 70—100 центнер эштти база 280—350 центнер сүттү алганнар, азы ол продуктуларны бүдүрерин 1957 чылда-ла 2—3 катап көвүдеткеннер. Винница областың Крыжополь районунуң Карл Маркс аттыг колхозу 100 гектар ажыглалдыг черге онаштыр 136 центнер эштти болгаш 397 центнер сүттү, Одесса областың Березово районунуң Буденный аттыг колхозу—120 центнер эштти болгаш 450 центнер сүттү, Киево-Святошино районнуң Ильич аттыг колхозу—100 центнер эштти болгаш 425 центнер сүттү, Курск областың Хомутово районунуң Калиновка суурунуң колхозу—102 центнер эштти болгаш 280 центнер сүттү, Тамбов областың Мичурин районунуң Коминтерн аттыг колхозу—102 центнер эштти болгаш 263 центнер сүттү, Чуваш АССР-ниң Бурнар районунуң Ленин аттыг колхозу—115 центнер эштти болгаш 301 центнер сүттү алган.

Ол дээрге. салыынган серулганың боттуунуң дугайын, бистиң көдээ ажыл-агыйывыста бар улуг аргаларның болгаш курлавырларның дугайын хөрөчилеп турар.

Чуртка сүт бүдүрерин нинтизи-биле 1954 чылдынынга деңнээрге, 1960 чылда 2 катап көвүдедир деп СЭКП ТК-ның январь (1955 ч.) Пленумунуң салган сорулгазы колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң эрес-шудургу күш-ажылының ачызында чедишкиниг шинтиирлеттинин турар. Сөөлгү үш чылдарның дургузунда колхозтарга болгаш совхозтарга сүт бүдүрери барык ийи катап, оон иштинде РСФСР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга—1,9 катап. Белорус ССР-ниңге—2,2 катап, Украин ССР-ниңге—2,3 катап, Молдав ССР-ниңге—2,7 катап көвүдээн. Ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга сүт бүдүрери ол-ла үениң дургузунда нинтизи-биле 43 хуу көвүдээн.

СЭКП ТК-ның 1955 чылдың январь Пленуму 6 чылларның дургузунда, төдаргайларга, 1960 чылда сүт саалдазын бир инектен-не колхозтарга ортумаа-биле 1700 килограммдан эвээш эвеске чедир көвүдедир деп шинтиирин үндүрген. Ол онаалга алды чылларның дургузунда эвес, харын чүгле үш чылларның дургузунда безин ажыр күүсеттингеннер. Бир саар инектен ортумак саалда колхозтарга 1954 чылда 1072 килограмм, а 1957 чылда—1858 килограмм болган. Бистиң колхозтарывыстың ол улуг чедишкини совет кижилериниң чаагай сеткил ханыышкынын хайныктырын турар.

Совхозтар 1960 чылда 3100 килограмм онаалгалыг турган 1957 чылда бир инектен-не ортумаа-биле 2700 килограмм хире сүттү алган.

Москва, Ленинград, Калининград, Черновцы, Харьков, Черкассы, Киев болгаш Винница областарының, Латви ССР-ниң болгаш Эстон ССР-ниң колхозтары база совхозтары көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черинге онаштыр сүт бүдүрериниң эң-не бөлүк деңнелин чедип алган.

Сүт бүдүрериниң өскени база колхозтарның болгаш совхозтарының мал ажылының бөт деңзизиниң дыка бедээн чуртка сүт белеткелин көвүдедир арганы берген. ТК-ның январь Пленумунуң шинтиирлерине 1960 чылда сүт белеткели 1954 чылдынынга деңнээрге 1,8 катаптан эвээш эвес көвүдээн турар ужурлуг деп баш бурунгаар көрген турган. Ол-даа онаалга алды чылдар дургузунда эвес, харын үш-ле чылдың дургузунда күүсеттингеннер.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле чуртка 1954 чылда 11,3 миллион тонна сүттү белеткээн болгаш садып алган турган болза, а 1957 чылда—20,5 миллион тоннаны, азы 1954 чылдынынга бодаарга 81 хуу хөйну белеткээн болгаш садып алган.

Сүттүг мал ажылын хөгжүдер талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның боттандырын турар бедик темпилери чоннун кижи бүрүзүнге онаштыр сүт бүдүрер талазы-биле АКШ-ты 1955 чылда-ла чедер бүгү аргаларлыг болуп турарывыска долу бүзүрелди берип турар.

Бисте сүттүг мал ажылында ам-даа улуг курлавырлар бар. Сүт бүдүрерин чангыс чылдың дургузунда безин 30—40 болгаш оон-даа хөй хуу көвүдеткен областарның болгаш республикаларның чедишкиннери ол дугайын хөрөчилеп турар. Тула область чоокта чаа-ла эрткен үеде сүт бүдүрер талазы-биле Россия Федерациязынга хожудангайларның бирээзи болуп турган болгаш 1954 чылда колхозтарга бир инектен-не ортумаа-биле чүгле 1100 килограмм сүттү алган. 1957 чылдың дургузунда бир инектен-не сүт саалдазы аңаа 2727 килограмм четкен. Эрткен чылдың дургузунда ол область күрүнеге 125 муң тонна, азы 1954 чылдынынга бодаарга 2, 5 катап хөй база 1956 чылда дужааганынга бодаарга 28 хуу хөй сүттү дужааган болгаш саткан.

Рязань малчыннар боттарының хүлээлгелерин чедишкиниг күүседип турар. Эрткен чылын колхозтарга бир инектен-не 3200 килограмм сүттү саап алган. Сүт саалдазы 1956 чылдынынга деңнээрге 600 килограмм, а 1953 чылынынга улур 1800 килограмм көвүдээн. Областың совхозтарынга бир инектен-не ортумаа-биле 3642 килограмм, азы 1956 чылдынынга улур 360 килограмм хөй сүттү саап алган.

Эрткен чылдың дургузунда сүт бүдүрерин Литва ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары 49 хуу, Белорус ССР-ниң—40 хуу, Үзбек ССР-ниң—33 хуу, Түркмен ССР-ниң—32 хуу, Волынь областың—42 хуу, Удмурт АССР-ниң—44 хуу, Киев, Тернополь болгаш Калуга областарның—40 хуу көвүдеткен.

Эштти, ылангыя хаван эдин бүдүрери база көвүдээн. Оон-биле кады эт бүдүрери эң-не хөй көвүдедир Украинага, Молдавиага болгаш Литвага чедип алдыган. 1956 чылдынынга деңнээрге Украинаның колхозтары болгаш совхозтары эштти 30 хуу, а хаван эдин—36 хуу хөйну бүдүрген, барык 5 миллион хаваннарны семирти азыраан болгаш 3 миллион ажыг хаваннарны семирти чемгерип турар. Көдээ ажыл-агыймың ажыглалдыг 100 гектар черинге онаштыр эштти дириг деңзи-биле 30 центнерни, азы 1956 чылга бодаарга 7 центнер хөйну бүдүрген. 1957 чылдың дургузунда 100 гектар тарылга шөлүнге онаштыр Украин ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары 17 центнер хаван эдин, а Винница, Сталинск, Харьков, Киев болгаш Черкас областарның колхозтары болгаш совхозтары 20—23 центнер хаван эдин алганнар.

Молдав ССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга чүгле чангыс чылдың дургузунда эт бүдүрери ийиден ажыг катап өскен. Ол өзүде болза, хаван эдиниң күселиби-биле болгаш ол ышкаш 1957 чылдың дургузунда 1956 чылга улур, ийи чартык катаптан хөй алдынган инек эдиниң күсели-биле чедип алдынган дээрзин борта демдеглеп каары чугула.

Россия Федерациязынга эт бүдүрериниң талазы-биле улуг чедишкиннерни Краснодар крайның колхозтары болгаш совхозтары чедип алган. 1957 чылдың дургузунда аңаа эт бүдүрери 38 хуу, а хаван эдинин 66 хуу угаткан. Көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черинге онаштыр 36 центнер эштти алган.

Мыйыстыг бода малдың одарладыр семиртилгезин болгаш семирти азыраашкынын чурттуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга эрткен чылларга бодаарга, 1957 чылда эки организастаан турган. Семиртир азыраашкындан болгаш одарладыр семиртилгеден 1956 чылга бодаарга барык-ла 1 млн. башты хөйну алган, бир баш малдың дужаар ортумак деңнизи бедээн, ол чорук эт дужаалгазынга эрткен чылда торуттуунген аныык малдарны кирерин кызырарының арганын берген. Ол чорук чуртка эт курлавырларын көвүдедиринге таарымчалыг саңдарны чедирген болгаш дараазында чылларда инек эдин бүдүрерин база белеткээрин шинтиирлеп көвүдедиринге хидезин суур тургустунган. Бар курлавырларны бүрүн ажыглаар болза, чурттуң дыка хөй районнары чыл дургузунда эт бүдүрерин 30—40 болгаш оон-даа хөй хуу көвүдедип, ынчангаш чоннун кижи бүрүзүнге онаштыр эт бүдүрериниң талазы-биле АКШ-ты эң-не чоокку чылларда чедер бүгү аргаларлыг болгаш ажыглаан турарывыска долу бүзүрелдиг берип шыдаар дээрзин ол чыл база-ла көргүскен.

Ынчалза-даа эт бүдүрериниң бистиң чедишкиннеривисти эртир үнелеттер болза, частырыг болур ийик. Чедип алдыган түнелдер турза-даа, эт бүдүрери эштке херегледе-ан-даа дыка хожудан кааи турар, эштке болгаш эт продуктуларына чоннуң негелдези бүрүү-биле хандырттынмайн турар. Эт бүдүрерин улам ыңай, улам-на дүрген көвүдедир сорулга болза, амгы үеде көтөө ажыл-агыйның эң-не чугула сорулгаларының бирээзи болуп турар деп, СЭКП ТК болгаш Министрлер Чөвүлели санап тур. Бисте хөй болуп турар бөр курлавырларны ажыглаары дээш кызыыр демнеелди калбартырының эргежок чугулазы оон үнүп кээп турар.

Ону бадыткаары-биле барык-ла бир дөмей байдалдарлыг болуп турар ийи кожа областарның—Омскиниң болгаш Новосибирскиниң эт бүдүрериниң болгаш дужаалгазының дугайында саннарны чижек кылыр көргүзүргө-ле четчир. Омск область 1957 чылдың дургузунда 1956 чылга деңнээрге, күрүнеге эт дужаалгазын 19,2 муң тонна азы 37 хуу көвүдеткен, ынчаарга Новосибирск область ол хуусаанның иштинде күрүнеге эт дужаалгазын 3,8 муң тонна, азы 7 хуу эвээжеткен. Омск областа көдээ ажыл-агыйның ажылгалдыг 100 гектар черинге онаштыр эштти Новосибирск областа бодаарга 1,6 катап хөйну бүдүрген.

Ындыг фактыларны чүүн-биле тайылбырлаарыл? Новосибирск областың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, колхозтарның, МТС-тениң болгаш совхозтарның удургукчулары хаван ажылын хөгжүдерин болгаш хаваннарны семирти азыраарын ёзулуг чорутпааны-биле, мыйыстыг бода малдың баш санын менди камгалаан алырынга, одарладып семиртириңге, семирти азыраарынга чогуур кичээнгейни салбааны-биле тайылбырлаттынары илден.

Казах ССР-ге, Армян ССР-ге, Вологда, Архангельск, Ярославль, Кострома, Пермь болгаш Томск областарга, 1956 чылга удур 1957 чылда эштти бүдүрери болгаш күрүнеге дужаары эвээжээнин хаван ажылын хөгжүдер херекке четпес кичээнгей салганылаан, малды семирти азыраарын болгаш одарладып семиртириңге бөгай организастаанынан өскөр тайылбырлап болбас.

Хөй ажылын хөгжүдер айтырыглар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң сураглыг чагаалынын соонда колхозтар болгаш совхозтар хойнуң баш санын, дүк бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдөткеннер. 1957 чылдың дургузунда хойнуң баш саны 9,4 миллионга өскен, дүктү 344 муң центнерни белеткээн, азы 1956 чылга бодаарга 14 хуу хөй. Хойнуң уксаазын эвиждериниң талазы-биле алдынган хемчеглериниң ачызы-биле сөөлгү үш чылларның дургузунда эң-не үнелиг нарын болгаш чартык нарын дүк белеткели улгаткан. Ылангыя Ставрополь крайның, Чита, Ростов, Херсон болгаш өске-даа өзөөн хөй областарының, Казах ССР-ниң болгаш Киргиз ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары хойнуң баш санының база дүк бүдүрериниң дыка немелде өзүлдезин чедип алганнар.

Куш ажылын хөгжүдүрүнде чогумчалыг түшелдерни демдеглээри база эргежок чугула. Колхозтарга болгаш совхозтарга 1957 чылдың дургузунда куштарның баш саны 8,7 миллион көвүдээн, 1956 чылга бодаарга куш чүүргаларын 30 хуу хөйну белеткээн. Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссиниң, Казахстанның хөй-хөй колхозтарында болгаш совхозтарында сүтүг эштир куштарны өстүрериниг улуг кичээнгейни салын турар апарган. Сталинск областың колхозтары бо херекке магалыг инициативаны кедургеннер, олар 1957 чылда 6 миллион баш хире куштарны өстүрген болгаш эт кылдыр дужаганнар. Одесса областың колхозтары Днестриниң, Дунайның куштар эштир сугларын болгаш Далай кавызының мугулдурларын ажыглавышаан, 1957 чылда 2 миллион хире өдүректерни эштке хереглээри-биле өстүргеннер. Краснодар крайның Каневск районунуң колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылын 550 муң өдүректерни өстүргеннер. Ол районнуң Сталин аттыг колхозу 150 муң өдүректерни семирти азыраан болгаш 180 тонна куш эдин күрүнеге дужааган, азы тараа культураларының 100 гектар черинге онаштыр 50 центнер куш эдин алган.

Чуртка мал ажылын хөгжүдүрүнге болгаш эт, сүт бүдүрерин көвүдедиринге чедишкиннер болза, малдың чем суурун быжыглаарының, кукуруза бүдүрерин дыка улгаттырарының талазы-биле партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның, МТС-тениң болгаш совхозтарның кылган улуг ажылының түнелинде чедип алдынар аргалыг болган деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур. Дыка хөй областарга, оон иштинде Сибирьге-даа кукуруза бодунуң турза чогуур черин эзлеп алган деп хөөремче чокка чугаалап болур.

Мал ажылынга хереглээр шыктыг чемнерни бүдүрериниң өзүлделинге кукуруза онза улуг рольду ойнаан. Бир эвес 1953 чылда колхозтар болгаш совхозтар 32 миллион тонна хире силосту белеткээн турган болза, эрткен чылын—90 миллион тонна хирени, азы бир инекке ортумаа-биле 7 тоннаны белеткээн. Концентраттыг болгаш бодуун чемнерни эрткен чылдазындан хойну белеткээн. Ол бүгү чүүлдер мал кыштагладышкынынга болгаш мал ажылының продукциязын көвүдедиринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Кукуруза, ылангыя силосталарга, чурттуң бүгү зоналарынга тарылганың бир гектарындан эң-не хөй хемчеңдиг хал чемнерин берип турар деп чүвени сөөлгү чылларның дургузунда колхозтарның болгаш совхозтарның практиказы бадыткаан. 1957 чылдың күзүнүнде Бүгү-эвиледнің көдээ ажыл-агый делгелгезинге боттарының хайгамчыктыг түнелдерин делгеп көргүскен хөй-хөй чүс колхозтарның болгаш совхозтарның дужулгазы ол дугайын бүзүрелдиг-биле хөрөчилеп турар. Оларның чамыктары бо-дур. Свердловск

(Уланчызы 2-ги арында)

Эр, херээжен колхозчуларга, МТС-тернің болгаш совхозтарның ажылдакчыларынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге болгаш бүгү ажылдакчыларынга

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң

К Ы Й Г Ы Р Ы Ы

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

областың Ирбитский районунуң Бузин суурунда колхоз 20,5 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 1548 центнер силоска хереглээр кукуруза дүжүдүн ажаап алган. Кустанай областың Таганрог районунуң Киров аттыг колхозу 18 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден кукурузаның 1090 центнер ногаан массазының дүжүдүн өстүрүп алган. Литва ССР-ниң Вильнюс районунуң «Заря» колхозунга 25 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден силоска хереглээр кукурузаның 902 центнер дүжүдү алдынган. Москва областың Серпухов районунуң «Тараачын» колхозу 50 гектарның бирээзинден-не кукурузаның ногаан массазының 500 центнер дүжүдүн алган. Ынчалза-даа колхозтарның, МТС-тернин, совхозтарның болгаш харын-даа чамдык областарның болгаш республикаларның хөй-хөй өдежок удуртукчулары шак ол үнелиг мал чеми культураны тоомча чок көөр чоруун ам-даа уламчылап, оон-биле мал ажылының продуктуларының бүдүрүлгезиниң өзүлдезин саададып турарлар.

Орёл областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1957 чылда 236 муң гектар кукуруза тараан турган. Ол культурага болур-чогуур ажаалда чок турган. Кукурузаның тарылгаларының сайзырадылгазын шөлдүң чартыындан-даа эвээш черге чоруткан. Оон түннелинде кукуруза тарылгаларының өлөөн хөй кезээ өлген. Силостаар кылдыр чүгле 46 муң гектарны ажаап алган болгаш бир инекке дөнгүп-ле 2,6 тонна кукуруза силозун салып белеткээн. Оон-биле кады ол-ла области эки ажаалганың ачызында кукурузаның бедик дүжүттөрин чыл бүрүде ап турар колхозтар болгаш совхозтар эвээш эвес. Глазуновский районнуң Чапаев аттыг колхозу эрткен чылын кукуруза тарылгазының 120 гектарының бирээзинден-не 299 центнер ногаан массаны алган болгаш инек бүрүзүнге 12 тонна кукуруза силозун салып белеткээн.

Белорус ССР-ниң Гродно облазының колхозтарында болгаш совхозтарында кукуруза бүдүрүлгезиниң байдалы база багай болуп турар. Кукурузаны багай ажааганының түннелинде ында ногаан массаның чавыс дүжүдү алдынган болгаш бир инекке кукуруза силозун чүгле 2,1 тонна онаажыр кылдыр салган. Дыка улуг шөлдерге кукуруза тарылгазы өлген. Ол-ла үеде Волковсский районнуң Ленин аттыг колхозунда болгаш областың өлөөн хөй өске-даа колхозтарында гектар бүрүзүнден кукурузаның 400 болгаш оон-даа хөй центнер ногаан массазын өстүрүп ап турар.

Эрткен чылын күш-ажылдың болгаш акша-хөрөнгилерниң чарыгдалдарын кызырар база бүдүрүп турар көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезин чиигедир талазыбиле улуг ажыл чоруттунган. Колхозтар, совхозтар болгаш МТС-тер капитал тудугга база бүдүрүлге чарыгдалдарынга акша-хөрөнгилерни улам-на камналгалыг, шын болгаш бодамчалыг ажыглап, чарыгдаттынган рубль бүрүзүнүң орнун дүрген-не алыр болгаш калбарган үндезиннинг дагын бүдүрүлгеге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш демисежип турар апарган. Экономика талазы-биле кошкак болгаш хожудап турар болхозтар бистиң чүртүвүста чыл келген тудум-на улам эвээжеп турар. Колхозтарда орулгаларның өзүлдези-биле колхозчуларның күш-хүннеринге акша бээри база бөдип турар. Колхозтарда сагылга-чурум дыка быжыкан болгаш күш-ажылды организастаары өкижээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртур кадрларының составы үргүлчү өкижип турар.

1957 чылда колхозтарның болгаш совхозтарның амыдыралында болган демдегленчиг болуушкын болза хову ажылының бригадаларынче болгаш мал ажылының фермаларынче дыка хөй комсомолчуларның база аныяктарның кээп киргени болган. Он чыл школазын дооскан болгаш дээди өредилге черлеринче бот өредилге-биле кирген кыстарның болгаш оолдарның мал ажыында болгаш хову ажылында ажылдап турары ховар үүл эвес апарган. Чүртүү колхозтарының болгаш совхозтарының чүгле мал ажылының фермаларында безин 500 ажыг муң комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турар.

Комсомолчулар болгаш аныяктар колхозтарда болгаш совхозтарда көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин күштүү-биле көвүдедир дээш демиселче улуг көдүрлүүшкүннүг киргеннер. Партия болгаш комсомол организациялары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары бригадаларда база фермаларда келген оол болгаш кыс бүрүзүн хүн бүрүнүң кичээнгейи-биле база сагыш салыышкыны-биле хүрээлээн, мурнакчы дүржулганы болгаш көдээ ажыл-агый эртеминиң чедишкиннерин шиңгээдип алырда, а ол ышкаш культурлуг дыштанылганы болгаш чүрттаганы организастаарда оларга дузалаан турары эргежок чугула.

Бистиң көдээ ажыл-агыйывыс күштүг көдүрлүүшкүнде чоруп турар деп үвени 1957 чылдың түннелдери көргүзүп турар. Чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам ыңай улам-на улуу-биле көвүдедиринге, мал ажылының продуктуларын чоонуң кижи санынга онаштыр бүдүрер талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын эң чоокку чылдарда чедер деп көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнунга салдынган орулганы чедишкиннинг шиитпирлээринге быжыг үндезиннер тургустунган. Херектиң ужуру ам бистиң организастаттынган болгаш шудургу чоруувустан хамааржыр. Ам колхозтарда болгаш совхозтарда эрткен көдээ ажыл-агый чылының түннелдерин үндүрериниче эгелеп кирип турар. Ол ажылды чорударда бистиң курлавырларывысты эң долузу-биле илередириниче болгаш ажыглаарынче, көдээ ажыл-агый ажылдарының шынарын болгаш көдээ ажыл-агыйның бүдүргүкчүлүг чоруун бедидериниче кичээнгейни мөөнүүр херек.

Сөөлгү чылларның дургузында күрүне көдээ ажыл-агыйже дыка хөй акша-хөрөнгини киргген, ону байлактыг техника-биле чепсеглээн. 1958 чылдың эгезинде чүрттүү МТС-теринде болгаш совхозтарында 1700 муң хире тракторлар (15 аът күүнге саназарга), 450 муң ажыг тараа комбайннары болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа хөй-хөй машиналары бар болуп турар. Ам ол кайгамчык улуг материалдыг курлавырларны чүгле шын ажыглаар херек. Күрүненің акша-хөрөнгизин төтчеглээшкиннинг ажыглаар чоруккa үдур бүгү-ле шыңгыызы-биле демисежир, көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар ажылдакчы бүрүзү бистиң көдээ ажыл-агыйывыста бар болуп турар ол болдунар аргаларны эң долузу-биле ажыглаарын чедип албышаан, херек чок чарыгдалдарны кылбазынче чүткээн турар кылдыр шак ынчаар ажылдаар херек. Техниканы бистиң эң эки болгаш долу ажыглаанывыс тулум-на көдээ ажыл-агый машиналарынче күрүненің салып киргген акша-хөрөнгизи улам дүрген дуглаттынар, продукцияның бот-үнези чиик болгаш орулгалар хөй болур, үлетүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай байдалын улам ыңай өкижидериниң болдунар аргалары бистиң күрүненіске улам-на хөйү-биле тыптып келир апаар.

СЭКП ТК болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели 1958 чылда шиитпирлеттинер дараазында айтырыгларже эр, херээжен колхозчуларның, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының, партия- совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының кичээнгейин угландырары эргежок чугула деп санап тур.

Чүрттүү бүдүрүкчү күштерин бүгү хемчег-биле хөгжүтпүшаан, партия болгаш чазак күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үргүлчү бедидер болгаш бүдүрүлге чарыгдалдарын эвээжедир дээш бүдүрүлгени организастаарының экономиктиг талазынче көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының кичээнгейин үргүлчү угландырып турар. «... Күш-ажыддың бүдүрүкчүлүүн бедидери үндезин сорулгаларның бирээзи болур, чүте дээрге ол чокка коммунизмче алызынга чедир шилчилге болдунмас» деп В. И. Ленин айтып турган. (Чогаалдар, т. 29, арын 93).

Бистиң социалистиг улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгевис чер ажылынга-даа, мал ажылынга-даа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң улуу-биле бедиирин хандырып, көдээ ажыл-агыйда бүдүрүп турар продукцияның чаңгыстың чижээнге күш-ажылдың болгаш акша-хөрөнгилерниң чарыгдалдарын үргүлчү кудуладыр арганы берип турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының кичээнгейи бүдүрүлгени организастаарының экономиктиг талазынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидериниң болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезин чиигедириниң айтырыгларынче хаара туттунган турар ужурлуг.

Ында социалистиг көдээ ажыл-агыйның эң-не улуг курлавырлары бар болуп турар. Дараазында фактыларны бодап көрүнер, эштер.

1956 болгаш 1957 чылларда өлөөн хөй МТС-терге машиналарны эң-не чогумчалыг кылдыр түүлештир ажыглаан турган, көдээ ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларын бүгү талалыг механизастаар талазы-биле ажыл дүржулга байдалдыг чоруттунган. «Иртыш» колхозка тараа культураларын ажаап ап турда Омск областың Серебрянск МТС-зи мындыг түннелдерни чедип алган:

Машиналар түүлээнинин бирги янзызы	Машиналар түүлээнинин ийиги янзызы
Кожар комбайннар (С—6)—5	Боду чоруур комбайннар (СК—3 ийи кезек, С—4 м) 1 кезек) —3
Тракторлар (ДТ—54)—8	Лафет чок жатка (ЖБ—4,9) —1
Лафеттиг жаткалар (ЖР—4,9)—3	«Белорусь» трактор —1
Кадрлар:	
Комбайнерлер—5	Комбайнерлер —3
Комбайнерлер дузалакчылары —5	Тракторист —1
Трактористер—8	Шупту—4
Лафеттиг жаткалар машинистери—3	
Хөлөөнөкчилер— 10	
Шупту—31 кижи.	
24 ажыл хүнүнде ажаганы—1110 га	—1006 га
Бир гадан дүжүт—18 центнер	—18 центнер
Бир ажылчының ажылдааны—36 га	—250 га
—648 центнер	—4500 центнер

Бо саннардан ап көөрге СК—3 деп дыка болбаазырангай комбайннарны болгаш лафет чок ЖБ—4,9 деп жаткаларны ажыглаанда, а ол ышкаш оларны ажыглаарын эки организастаанда күш-ажылдың чарыгдалдары 7 катап кызырылган деп чүве кескү-дүр. Ол болза, колдуунда, дүжүттү аңгылай ажаап алыр чорукту ажыглаан турган чедип алдынган болгаш аңгылай ажаап алышкын үезинде боду чоруур комбайннар кожар комбайннарга бодаарга боттарының артык бүдүрүкчүлүүн көргүскен. Ам үлетүр СК—3 комбайннарны болгаш ЖБ—4,9 жаткаларны бүдүрериниче киринкен болгаш көдээ ажыл-агый ол машиналар-биле чепсеглеиир.

Амгы үеде 100 гектар кукурузаны ажылдап өстүрериниге 25—30 кижи негеттиниң турар. Ол-ла үеде Воронеж областа Ново-Усинск МТС-тің дүржулгазының көргүзүү турары болза, боттарының эргезинге «Беларусь» тракторлуг, хемчээкчи сывырындак демирни механиктиг өзү-биле диагональдыг дажыглап чоруур, кукурузаны дөрбелчиннуяланчак арга-биле чаштырар сеялкалыг көдүрлүр культиваторлуг, силос ажаап алыр комбайнныг ийи механизатор 1956 чылда 130 гектар шөлге кукурузаны тарып болбаазырадыр болгаш ажаап алыр талазы-биле бүгү-ле ажылдарны чоруткан болгаш ол участокта гектар бүрүзүнден 375 центнер ногаан массаны алганнар. 1957 чылда олар 198 гектар шөлге кукуруза участогун ажылдап кылган болгаш агаарның байдалы таарымчалыг эвес турза-даа, гектар бүрүзүнден кукурузаның ногаан массазының 250 центнер дүжүдүн алганнар.

Бүдүрүлгениң эн-не янзы-бүрү адырларында ол янзылыг дыка хөй чижектер бар. Колхоз бүрүзүнге, МТС бүрүзүнге, совхоз бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның чаңгыстың чижээнге күш-ажылдың чарыгдалдарын эвээжедир, колхозтарның болгаш колхозчуларның орулгаларын көвүдедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ыяк бодап кылган турары чугула.

Бүгү-ле көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн улам ыңай бедидери чер ажылында кол сорулга болуп турар. Тараа бүдүрүлгезин бистиң моон соңгаар-даа көвүдедиривис, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырынче кичээнгейни кошкатпазывыс эргежок чугула. Колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтар күрүнеден немелде техниканы негевейн, тодаргайлаарга бар тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа машиналарны эң эки ажыглап турган, ол ажылды чорудар ужурлуг дээрзин онзалап демдеглээри чугула. Сөөлгү ийи—үш чылдарның дургузунда дыка хөй санныг техниканы кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип ап турар районнарже чоруткан деп үве билдингир. Ынчангаш Казахстанның, Барының Сибирьниң, Уралдың болгаш Поволжьениң областары техниканы ажыглаарын өкижидип турган, чаа-чаа черлерни шиңгээдип алырда болгаш тараа культураларының тарылга шөлдерин калбартырда дыка улуг болдунар аргаларлыг бооп турар.

Амдыгаа чедир бисте тарылга шөлдериниң калбарышкыны колдуунда-ла Казахстанда, Сибирьде, Уралда, Поволжьеде кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырындан бооп турган. Ол шын болган-даа. Ынчалзажок ам чүрттүү колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде бүгү черлерни эн долузу-биле ажыглаарының орулгазын салыр үе келген. Бир эвес ол талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның болдунар аргаларын ыяк өөренип көөр болза, өске-даа районнардан чүс-чүс муң, а харын-даа өлөөн каш миллион гектар черлерни тарылгага ажыглаары-биле тып ап болур. Дүжүттү бедидери чүгле чер ажылының культуразын көдүрериниң суурунга боттанган туруп болур. Чер ажылының бедик культуразы тодаргай чүүлдерден тургустунар. Оларның чамдыктарынче СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының онза кичээнгейин угландырып турар. Тускай эртемниглер колхозтарның удуртукчулары-биле кады тарылга өөлчештирилгелерин тодараткан, колхоз бүрүзүнге культураларның агрономия болгаш экономика талазы-биле үндезилелдиг өөлчештирилгезин сүмелээн турар херек. Ол дугайты үстүү черлерден кандыг-бир директивалар манаваза чогуур. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге үрезин ажылын тодарадып көөрү, тарааларның болгаш өске-даа культураларның уй черлериниң байдалдарынга таарышкан эң-не дүжүткүр, райончуткан сорттарының тарылгаларын эң улуу-биле калбартырының аргаларын дилеп тывары база эргежок чугула.

Район бүрүзүнге, а районда колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге бүгү аргаларны болгаш курлавырларны барымдаалап көөрүнге үндезилээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын үр үеде хөгжүдериниң бодамчалыг планныг болур херек. Чылдар аайы-биле көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин өстүрериниң темпилерин планга баш удур көөр херек. Оон-биле кады колхозтар болгаш колхозчулар хостуг планнаашкынның оларга тывыстынган эргезин өзүлүг ажыглаан турарын, тарылга шөлдериниң тургузуун сайзырангайжыткан турарын хандырар төлөөде черниң гектар бүрүзүнден эн-не хөй хемчээлдиг продукцияны бүдүрер, чер ажылының культуразын бедидер дээш, дүжүттү бедидер дээш шиитпирлиг демисежип, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин дыка көвүдедирин база оон бот-үнезин улуу-биле чиигедирин хандырып болгу дег кижилерни шын шилиир болгаш таарыштыр тургузар херек.

Көдээ ажыл-агый продукциязын, ылаңгыя четчир шыктыг районнарга мал чемнерин бүдүрерин көвүдедиринге ажыглаттынмайн турар улуг курлавыр болза чайгы аңдарылгага үскен черлер болуп турар. Чайын андарган шөлду эрте быжар картофель, вика-сула холумактары, сигенге болгаш одарлар кылдыр ажыглаар көк-тараа, мал чеми люпин болгаш өске-даа эрте ажаап алыр культураларның тарылгаларынга ажыглаарының экономика талазы-биле чогумчалыын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели каш-даа удаа айтып келген. Ол болза келир чылдарның дүжүткүр болурунга доктар чедирбейн, көдээ ажыл-агый продукциязын немей хөй хемчээлдиг кылдыр алыр арганы колхозтарга болгаш совхозтарга берип турар. Ол хемчегниң шыныын болгаш чогумчалыын бадыткап турар хөй-хөй чижектерни ам-даа көргүзүп болур. Чижээ, Минск областың Гастелло аттыг колхозу чайын андаргаш, түр өске үүштер тараан черлерден малдың ногаан чемнерин өлбекшилдиг бүдүрүп ап турар. 1957 чылда аңаа чайын андарган 400 гектар черни кукуруза, люпин болгаш өске-даа мал чеми культуралар тарыырынга ажыглаан, ол чорук 10 муң тонна эки хоолулуг шыктыг чемни берген. Москва областың Кунцево районунуң Октябрь революциязы аттыг колхозу 1957 чылда чайын андарган черлерге эрте быжар картофельди, сулалыг виканы, кукурузаны болгаш өске-даа культураларны тараан болгаш гектардан-на малдың 2640 чемгерилге единицазын немей алган. Ол районнуң колхозтарында чайын андарган барык бүгү черлерге өске түр үүштер тараан болуп турар. Ол төөлдерден хөй хемчээлдиг продукцияны немей албышаан, колхозтар оон-биле кады күзүн чажып тарыыр культураларның бедик дүжүттерин ажаап ап турар. 1957 чылда колхозтар чайын андаргаш өске түр үүштер тараан черлериндан күзүн чажып тарыыр культураларның дүжүдүн гектардан-на 18,6 центнерни алган.

Ынчаза-даа өл-шыктыг зонаның дыка хөй районнарында өске үүштер түр тараан чайын андарган черлерни чедир үнелевейн турар болгаш тарыыр черлерни багай ажыглап турар. РСФСР-ниң, Украина Полесьезиниң кара хөрзүннүг эвес зоназының районнарынга, Белорус ССР-ге, Литва ССР-ге, Латви ССР-ге болгаш Эстон ССР-ге 1957 чылда болбаазыраттынган тарыыр черлер 30 ажыг млн. гектар турган, оон иштинден 5 млн. ажыг гектар чер чайын андарган арыг черлер болуп турган. Бир эвес ол шөлду люпин, эрте быжар картофель, вика-сула болгаш горох-сула холумаан тарыырынга ажыглаан болза, колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агыйның миллион-миллион тонна продукциязын немей алган турар ийик.

Ынчаарга чаагай болгаш туруштуг дүжүттү алырынга чайын андарган черлер эргежок чугула дээрзи эртем болгаш практика-биле бадыткаттынган Казахстанның, Сибирьниң, Мурнуу Уралдың, Поволжьениң, Украинаның мурнуу чүгүнүң районнары чижектиг, өл-шыгы чедишпес шак ындыг зоналарга андарган кара черлерлиг шын тарылга өөлчештирилгезин чорудар херек. Ол зонага андарган кара черлер болза, бок үүштер-биле демиселге болгаш өл-шыкты мөөнүүрүнге кол үүл болур. Андарган кара черлерлиг шын тарылга өөлчештирилгезин чорутканының түннелинде чамдык черлерге тараа культураларының тарылга шөлүнүң чамдык кызырлышкыны болу бээриндан корткан херээ чок, харын-даа тараанның ниити чыылдазы чугаажок көвүдээр.

Тараанның ниити чыылдазын көвүдедириниң улуг курлавыры болза, тараа культураларын ажаап алыр үеде дүжүттүн чидирин-биле демисел болур. Оон-биле холбаштыр, 1958 чылда тараанны аңгылап ажаап алырын эн-не калбаа-биле хереглээриниң эргежок чугулазының дугайын көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели база катап сагындырып тур. Дүжүт ажаап алышкынын ол деннилелиг арга-биле чорударынга хереглээр машиналар-биле ам көдээ ажыл-агый четчир санныг кылдыр деритинген. Бо чылын чүрттүү бүгү районнарынга тараа культураларының бүгү тарылгазын аңгылап ажаар арга-биле ажаап алырының бүрүн болдунар аргазы ам бисте бар. Ол чорук дүжүттүү чидирин дыка кызырар болгаш колхозтарга база күрүнеге немей чүс-чүс миллион пуд тараанны бээр.

Агротехниканың мурнакчы аргаларын база чаагай дүжүттүн мастерлериниң дүржулгазын калбаа-биле хереглээринге үндезилээш, 1958 чылда техниктиг культураларның—хлопчатниктиң, чигир свеклазының, лен-долгунецтин, конопланың болгаш өскелерниң-даа бүдүрүлгезин болбаазырадып кылыр үлетүрүнүң чиг-этке хереглелин бүрүнү-биле хандырар дээш, улам ыңай көвүдедирин хандырары эргежок чугула.

Колхозтарга болгаш совхозтарга картофель болгаш ногаалар бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири эргежок чугула. Картофель болза, чонга хереглээр эң чугула чем продуктузу болур болгаш оон-биле кады картофель чүрттүү дыка хөй районнарынга мал ажылының чем суурун быжыглаазынга кол культураларның бирээзи болур ужурлуг деп билир херек.

Чоннуң материалдыг чаагай амыдыралының өскени-биле чимистерге, каттарга болгаш виноградка хереглел шиитпирлии-биле өзүп турар. Ол үнелиг продуктуларның бүдүрүлгезин болгаш белеткелдерин улгаттырарынга төтүнмес болдунар аргалар бистиң чүртүвүста бар. Чугула сорулга болза, колхозтарга, совхозтарга, колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның бажың чанының участоктарынга садтарны, каттыг болгаш виноградтыг үүштерни олуртурун бүгү хемчеглер-биле калбарттыры болур. Садтарны болгаш виноградтыг үүштерни ажаарын үндезинни-биле өкижидер болгаш оларның дүжүттүүн бедидер херек.

Кыска хуусаанның дургузунда бүгү чүзүн малдарның баш санын дыка көвүдедирин болгаш оон продуктулуун бедидерин колхозтарга болгаш совхозтарга хандырып турар кол байдалдарның бирээзи болза, колдуунда-ла кукуруза тарылгазын калбаа-биле шиңгээдип турган, малдың чем суурун быжыглаары болур дээрзин демдеглээри эргежок чугула деп СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур. Ол культураның тергиин үнелиин ам көргүзүп турарының эргежок чугулазы чок. Ол аңгы-аңгы колхозтарның болгаш совхозтарның дүржулгазы-биле эвес, а бүдүн областарның, крайларның болгаш республикаларның практиказы-биле бүрүн тодаргай бадыткаттынган.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының сорулгазы болза, кукуруза бүдүрерин көвүдедир болгаш чүрттүү бүгү районнарынга ол культураның чаагай дүжүттерин алыр талазы-биле колхозтарга дузалаары болур.

Сүт болгаш эт бүдүрериниң талазы-биле төлевилетинген планнарны күүседириинге биске малдың шыктыг чемнери эрткен чылдаазындан ийи-үш катап хөй херек апаар. Бодаа сорулганы чүгле кукуруза тарылгазын калбартып, ылаңгыя оон дүжүттүүн бедидип турган шиитпирлеп болур. Өске кандыг-даа культура ол сорулганы шиитпирлеп шыдавас. 1958 чылда бир гектардан кукурузаның 30 тонна ногаан массазын алырын бистиң чүртүвүстүн бүгү-ле районнарынга ортумак дүжүт деп санаар ужурлуг.

Ол болза күрүненің чугула сорулгазы, мал ажылын хөгжүдериниң, бистиң чүртүвүска сүт болгаш эт бүдүрерин көвүдедириниң бүгү-ле айтырыгларын чедишкиннинг шиитпирлээри ол сорулганы күүседириинден хамааржыр. Кукуруза-биле чергелештир мал чеми болур өске-даа культураларның, ылаңгыя клеверниң, люцернаның, вика-сула, бобы-сула холумактарының, люпиниң болгаш өске-даа бобы база злак культураларның тарылга шөлүн калбарттырының болгаш ылаңгыя оларның дүжүттүүн бедидериниң ажылдарын шудургу үргүлчүлээр херек. Маңаа чаңгыс аайлаар чорукту болдурбас, а чер-черниң тодаргай байдалдарын барымдаалап, айтырыгны ажыл-херекчи өзү-биле көөр херек. Клевер, люцерна, тимофеевка, люпин болгаш өске-даа бобы база злак культуралар эки үүнүп, хөй дүжүттү берип турар черлерге ол культураларның тарылга шөлүн калбарттырынга, а кол-ла чүве оларның дүжүттүүн бедидеринге колхозтарга болгаш совхозтарга чүүл-бүрү дузаламчыны көргүзер херек.

Тускай мал чеми белеткээр ажыл-агыйлардан аңгыда, бүгү-ле колхозтар болгаш совхозтар 1958 чылдан эгелээш, мал чеми культураларны шын шилип алырының, кукуруза бүдүрериниң, бобы болгаш злак оттарның холумаандан ап турар сигеннериниң, кукурузадан болгаш бобы холумактарындан кылыр силостуң күсели-биле хуузунда мал чемниг турарын соңгаарладып болбас сорулга кылдыр СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели салып тур. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар малын өске черлерден сөөрттүү келген мал чеминге тургузар деп планнап турар шак ындыг байдалдың төнчүзүн салыр херек. Ол болза колхозтарның болгаш совхозтарның-даа, күрүненің-даа эрге-ажыктарынга таарышпас. Малды долу үнелиг рацион-биле чемгерер арганы бээр хуунун мал чеми колхоз бүрүзүнге болгаш совхоз бүрүзүнге турар кылдыр, ажыл-херекти шак ынчаар организастаар херек. Ындыг болдунар арга бистиң чүртүвүстүн колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде бар.

Эт болгаш сүт бүдүрерин улам ыңай көвүдедир чорук чүгле мал ажылының продуктулуун бедидерин эвес, а көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черинге онаштыр бүгү чүзүн малдарның болгаш куштарның баш санын дыка көвүдедирин негеп турар дээрзинче колхозтарның, МТС-тернің болгаш совхозтарның, партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчуларының кичээнгейин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели угландырып тур. Малдың кайы-бир чүзүнүн өстүрериинге республика болгаш область бүрүзүнде бар болуп турар байдалдарны эң долузу-биле ажыглаары борта эргежок чугула.

Малдың баш санының улам ыңай өзүлдези колдуунда колхозтарга болгаш совхозтарга болур ужурлуг, чүге дээрге мал ажылының ниити болгаш бараанныг продукциязын бүдүрерин дүрген көвүдедир херекке улуг ажыл-агыйны чорударының артык күштүүн ажылдың практиказы бүзүреддиибиле көргүскен.

Сөөлгү чылдарның дургузунда хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар колдуунда-ла инек бүрүзүнден сүт саалдазын бедидеринге кичээнгейни мөөнүүр болгаш оон күсели-биле сүт бүдүрерин көвүдеткеннер. Ол шын чүткүл. Мал ажылының бүдүрүкчүлүүн моон соңгаар-даа бедидип, сүт саалдазын көвүдедир херек. Ынчаза-даа колхозтар болгаш совхозтар чүгле сүт саалдазын көвүдедирин эвес. харын сүттүн үскүр болурун база бедиткен турар херек. Инектен алган сүттүн чүгле санын барымдаалаар эвес, харын сүттүн үскүрүн учетка ап, оон үскүрүн бедидериниң күсели-биле сүттүт малдың продуктулуун бедидер дээш ап турар үстүн санын билип алыр херек.

Ам, сүтке болгаш сүт продуктуларынга чоннуң өзүп турар хереглелин бүрүнү-биле хандырар сорулга салдынганда, сүттүн ниити бүдүрүлгезин моон соңгаар-даа улгаттырары биске эргежок чугула, а ону бис чүгле бир эвес инектерниң сүткүр продуктулуун бедидери-биле кады оларның баш санын шиитпирлиг көвүдедир болзувусса чедип ап шыдаар бис. Сөөлгү чылдарда инектерниң баш саны оожум өзүп турганын демдеглээр херек. Ынчаарга өлөөн хөй ажылагыйлар инектен сүт саалдазынга бедик көргүзүүлүг болур дээш, харын-даа оларның баш санын кызырып, эки ажаалданың үезинде багай эвес сүт саалдазын, а ол ышкаш төл-

(Төнчүзү 3-кү арында).

Эр, херээжен колхозчуларга, МТС-тернің болгаш совхозтарның ажылдакчыларынга партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге болгаш бүгү ажылдакчыларынга

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң

КЫЙГЫРЫЫ

(Төнчүзү).

дү-даа берип болур хире инектерни эзт кылдыр дужаап турарлар.

100 гектар черге онааштыр 300—400 центнер сүттү колхозтарның болгаш совхозтарның хөй безинге алырын чүгле сүт саалдазын бедиткениниң күсели-биле хандырып хоржок дээрзин билири эргежок чүгула. Сүттүг мал ажылын хөгжүдериниң талазы-биле республикаларның, крайларның областарның, районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның чедишкиннериниң үнелээшкинин өске янзыбиле көөр үе келген. Чүгле чангыс көргүзүг—сүт саалдазының талазы-биле чарышка тиилекчи деп санап болбас. Сүтте хөй үстү тудуп, бедик сүт саалдаларын чедип ап, база оон-биле кады эң хөй санныг инектерлиг, а ынчангаш көдээ ажыл-агыйның 100 гектар ажыглалдыг черлеринге онааштыр эң хөй санныг сүттү ап турар кижи тиилекчи болур. Чүрттүң элээн хөй районнарында инектериң баш санын көвүдедири дээш ёзулуг демисел чорутпайн турарының дугайын мындыг фактылар херечилеп турар.

Россия Федерациязының, Украин ССР-нин, Молдав ССР-нин, Белорус ССР-нин, Литва ССР-ниң болгаш Узбек ССР-ниң дыка хөй колхозтарында болгаш совхозтарында сөөлгү үш чыл иштинде сүт бүдүрерин көвүдедири инектериң баш санын харугда өстүрери 20—40 хуу, бир инекке сүт саалдаларын 500—1000 килограмм кылдыр өстүрериниң күселиби-биле ийи болгаш оон хөй катап чедип алдынган турда, Эстон ССР-де, Кыргыс ССР-де, Казах ССР-де болгаш Армян ССР-де инектериң саны ол үениң иштинде барык-ла көвүдеваан. Азербайджан ССР-де, Грузин ССР-де, Латви ССР-де, Туркмен ССР-де, Таджик ССР-де, Алма-Ата, Актюбинск областарда сүт бүдүрериниң өзүлдези чүгле сүт саалдаларының көвүдээнинин күселиби-биле чоруп келген, чүге дээрге, инектериң баш саны өспээн, харын кызырлыр турган.

Чоннуң сүтке болгаш сүт продуктуларынга өзүп турар хереглелдерин эки хандырар төлээде, сүт болгаш эзт бүдүрерин дараазындагы чылларда көвүдедир аргалыг болурда инектериң баш санын шынгыы көвүдедирин чедип алырыыс эргежок чугула.

Бистиң чүрттүң бүгү-ле районнарынга көдээ ажыл-агыйның 100 гектар ажыглалдыг черлеринге онааштыр бир дөмей санныг инектер турбас ужурлуг, зона бүрүзүнүң онзагай байдалдарын өөренип көөр херек. Түс-түс зоналарның зайы-биле чоокку үш-дөрт чылларда көдээ ажыл-агыйның 100 гектар ажыглалдыг черлеринге онааштыр инектериң баш санын дараазында чижекке тургузар сорулганы салыр херек: сүттүг мал ажылы сайзыраан, чижээ, РСФСР-ниң төп областары, Украинаның, Белоруссияның, Прибалтиканың чамдык областары ышкаш районнарга көдээ ажыл-агыйның 100 гектар ажыглалдыг черлеринге онааштыр 20—25 инектер, Грузияга, Азербайджанга, Арменияга, Молдавияга көдээ ажыл-агыйның 100 гектар ажыглалдыг черлеринге онааштыр 15—20 инектерлиг болур херек. Хой ажылын болгаш эзттиг мал ажылын сайзырадырынга онза таарымчалыг байдалдар бар Казахстан, Киргизия, Узбекистан, Туркмения, Таджикистан, Ставрополь край, Оренбург, Чита болгаш РСФСР-ниң чамдык өске областары ышкаш ындыг өскедаа районнарга сүттүг инектериң баш саны элээн эвээш туруп болур.

Быс казыралар доруктурар тускай бригадаларны болгаш фермаларны организастап, эки сүттүг инектерни алыр дээш бүгү-ле байдалдарны тургузуп турар колхозтар болгаш совхозтар шын ажылдап турарлар. Сүттүг малдың коданын немээринге ажыктыг быс казыраларны эзтке хереглеп согар чижектиг колхозтарның болгаш күрүнеңиң эрге-ажыктарынга хоралыг, ажыл-агыйжы эвес чорукту шынгыы хоругдаар херек.

Инектериң баш санын шынгыы көвүдетпейн эзт айтырыын шиитпирлеп болбазын бодаары база эргежок чугула. Инектериң санын көвүдедип турган хөй санныг чаш малдыг болур бис, шарыжыктарны семиртилгеге хөйнү тургузар болгаш бистиң эзт курлавырларывысты көвүдедир аргалыг болур бис. Оон-биле кады дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда мыйыстыг бода малдың төлүн биче чаш база арган денгилделиг турда эзт комбинаттарынче дужаап турар төгчеглекчи, ажыл-агыйжы эвес, күрүне ёзузу чок чоруктарга төнчүнү салыр херек. Мыйыстыг бода малдың чаш төлүн уксаазындан хамаарыштыр чемнерни эң камналгалыг ажыглаар болгаш хөй дензи немелделерин бээр назы-харга чедир азыраар ындыг корум-чурумну доктаадыр херек. Бо чылын төрүттүнген чаш төлдү эзтке согарын соксадыр, харын ону ийи харга чедир, а чамдык ажыл-агыйларга үш харга чедир доруктурар херек.

Малдың чаш төлүн элээн улуг назыга чедир азыраан шыдаар аргазы чамдыкта чок колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл-агыйларында хөй малды чаш турда эзтке соп турар. Ону хамыктың мурнунда колхозтар болгаш совхозтар садып алырын калбартып тургаш, ол чаш маллы эрте эзтке согарындан камгалап, өстүрүп болгаш семиртип болур. Россия Федерациязының болгаш өскедаа республикаларның дыка хөй областарынга, ылангыя Молдав ССР-ге, Украина ССР-ге ынчаар ажылдаан, ол болза, инек эзлин бүдүрерин калбарттыр болгаш оон-биле кады фермаларга мыйыстыг бода малдың баш санын көвүдедир арганы колхозтарга болгаш совхозтарга берген.

Малдың бүгү чүүннериниң баш санын көвүдедирин хөй санныг органиктиг чемишчидилгелерни мөөнөөриниң сорулгазын шиитпирлээрин база бодаар херек, а ол болза, бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн көвүдедиринге улуг ужур-дузалыг. Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар күрүнеден улам хөй минеральдыг чемишчидилгелерни негеп турар. Оон-биле чергелештир оларның иштинден алзын хөйү үнүштерге эргежок чугула чемиштиг бүдүмелдерни — азотту, фосфорну, калийни тудуп турар өдекти мөөнөөр болгаш шын кадагалаар талазы-биле ажылдавайн турар. Колхоз болгаш совхоз бүрүзү малга дөжек кылдыр савын хоюун, торфту болгаш өске-даа чүүлдерни ажыглап тургаш, өдек бөлер, принидилер белеткээр талазы-биле ажылдаар хүлээлгелиг. Колхозтарга болгаш совхозтарга өдек шыгжаар черлиг болуру, өдектиң чемиштиг бүдүмелдери читпес кылдыр ону шын овзаалары чугула.

1958 чылда эзт бүдүрерин шыңгыы көвүдеривис эргежок чугула. Ону бис хамыктың мурнунда бир чыл иштинде эзт бүдүрерин ийи болгаш оон-даа хөй катап көвүдедир арганы берип турар хаван ажылын сайзырадырының күселиби-биле чедип ап болур бис. Смоленск областың колхозтары болгаш совхозтары 1957 чылда чангыс удаа төрүлгелерге аныяк хаваннарны калбаа-биле ажыглап, алдынган чаш төлдүң семиртилгезин шын организастап тургаш, хаван эзди бүдүрерин 1956 чыл-биле деннәрге колхозтарга 2,6 катап, совхозтарга—барык-ла ийи катап көвүдеткен, ол болза, 1956 чылга бодаарга 1,8 катап хөй эзти күрүнеге дужаар болгаш садар арганы оларга берген. Оон-биле чергелештир областың колхозтары болгаш совхозтары хаван эзлин бүдүреринге чарыгдалдарны элээн кызырган болгаш лагерь ажаалгазын база картофель тарылгаларынга хаваннарны одарлатканының күселиби-биле хаван ажылындан улуг орулгаларны алганнар. Эрткен чылын областың колхозтарының хаван ажылындан орулгазы 150 миллион ажыг рубль болган, 1956 чылда ол орулгалар чүгле 36,5 миллион рубль турган. Смоленск областың колхозтарының болгаш совхозтарының 1957 чылда кылган чүүлдери хаван ажылын сайзырадыры дээш ёзулуг ажылдаар болза, область болгаш республика бүрүзүнге чедип алдынып болур.

Хаван эзлин бүдүрерин шыңгыы көвүдетпишаан, хаваннарның беконнуг семиртилгезинче онза кичээнгей салырывыс эргежок чугула, чүге дээрге, семис хаван эзлин болгаш чагны кижи бүрүзү чемге ындыг-ла эки хереглевес, а бекон — кончуг семис эвес болганда бистиң чүрттүң районнарының хөй кезиннге нептерээшкинни ап болур. Оон-биле кады беконну бүдүрери семис хаван эзлинге бодаарга колхозтарга болгаш совхозтарга чиик өртектиг болур. Ынчангаш ол турар хаван эзлиниң ниити санындан ам безин 30—60 хуу беконну бүдүрүп турар Латвияның, Эстонияның, Литваның, РСФСР-ниң Москва, Новгород, Тамбов болгаш Пенза областарының колхозтары болгаш совхозтары мырыңай шын ажылдап турарлар.

1957 чылда хойларның баш санының болгаш дүк бүдүрериниң чамдык көвүдээшкини бар болза-даа хой ажылын хөгжүдериниң талазы-биле бисте бар турар улуг аргалар ыракта четпес ажыглаттының турар болгаш мал ажылының ол кончуг чугула адыры чүрттүң дыка хөй районнарында сандаргай байдалга үргүлчүлеп артышаан турар деп СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтар хой ажылының хөгжүлдезинде хожудаашкынны кыска хуусаада узуткаар, хойларның баш санын болгаш дүк бүдүрерин шыңгыы көвүдедирин чедип алыр херек. Бистиң чүрттүң ажылчы чоннарының эки дүк пөстерге хереглелдерин бүрүн хандырар төлээде, ону кыдыры эргежок чугула. Оон-биле кады хой ажылы эзт курлавырларын көвүдедириниң улуг үнер дөзү, а бистиң чүрттүн дыка хөй районнарында хой эзлин эттиг бир янзы хевири кылдыр санап турарын база уттун болбас.

Куш ажылынче улуг кичээнгейни салза чугуур. Ол болза, куш-ажылдың, чемнериниң болгаш хөренгилериниң эвээш чарыгдалдарынга кыска хуусаа иштинде хөй санныг бедик үнелиг эзти алыр болгаш чүрттүң чонунуң чуургага хереглелин хандырар арганы берип турар мал ажылының эң дүрген өзүүчел болгаш ажыктыг адыры болур. Ындыг турбуже дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда куш ажылын чедир үнелевейн турар болгаш дагааларны база суг куштарын сайзырадырының кайгамчык улуг аргаларын ам-даа багай ажыглаан турар. Ынчангаш колхозтар болгаш совхозтар 1958 чылда 1957 чылга бодаарга 2—3 катап хөй дагааларлыг болгаш суг куштарлыг турары эргежок чугула деп СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур. Ол болза, куш четинер соруга, ынчангаш ол чедишкинниг шиитпирлеттинин болур болгаш шиитпирлеттинер ужурлуг.

Бисте бора-тоолай ажылын мырыңай үнелевейн турар, ол болза көдээ ажыл-агыйның эң орулгалыг адыры. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар элээн хөй чылдарның дургузунда бора-тоолай ажылын чедишкиннг чорудуп турар болгаш хөй эвес чарыгдалдар үндүрүп тургаш, оон хөй эзти болгаш бедик орулганы ап турарлар. Оон ажыда ол үнелиг кешти болгаш чөектү берип турар.

Бистиң чүртка аъш-чем курлавырларын көвүдедириниң база бир чугула үнер дөзү болза, колхозтарның болгаш совхозтарның хөлбектерде балык ажылы болуп болур. Көдээ ажыл-агыйның бо адыры ону шын организастаанда биче эвес орулганы бээр болгаш куш-ажылдың улуг чарыгдалдарын негевейн турар. Дыка хөй колхозтар хөлбектерни болгаш суг моондактарын балык ажылынга эң ажыктыг ажыглаан, суг шөлүнүн гектар бүрүзүнден 10—15 центнер балыкты болгаш балыктыг хөлбектиң гектар бүрүзүнге 7—10 муң рубльдин орулгазын ап турар.

Ам, кажан бистиң көдээ ажыл-агыйывыс шиитпирлиг көдүрлүүшкүнде турда, ары ажылының дугайын сагындырары база артык эвес. Ары чигири бистерге кончуг чугула. Ары ажылын эки тургускан болгаш ону ол ажылга ынакшылдыг, ак-сеткилдиг кижилерге дааскан черлерде ажыл-агыйга ол кончуг ажыктыг болуп, улуг орулгаларны берип турар. Кат-чимистиң болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының дүжүткүрүн бедиринге ары ажылы база улуг рольду ойнап турар. Ындыг турбуже, көдээ ажыл-агыйның ол адырын колхозтарның болгаш совхозтарның хөй-хөй удуртукчулары чедир үнелевейн турар.

Бистиң хереглекчивиске, хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилеринге негеттинин турар барык бүгү продуктулар чоокку ийи-үш чылдарда биске эргежок чугула хемчээлдиг бар болган турар төлээде, көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын хөгжүдер херек.

Мал кажааларының болгаш өске-даа бүдүрүлге тудугларының, чүрталга бажыңнарының, хөй-ниити болгаш амыдырал-чүрталга тудугларының тудуу сөөлгү чылдарның дургузунда көдээге онза калбарган. Ол шимчээшкинни янзыбүрү арга-биле деткиир херек. Бистер хөйнү, эки болгаш чиик өртектиг кылдыр тудар ужурлуг бис. Тудугну калбартышаан, оон-биле кады ол хереклте янзы-бүрү артык чарыгдалдыг үүлдерге удур шиитпирлиг демиселди чорудуп, түс черниң тудуг материалдарын калбаа-биле ажыглап турар ындыг колхозтарның, МТС-териң болгаш совхозтарның инициативазын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үүлдүгүнүп турар. Ол болза ол-ла акша-хөренгилер-биле хөй чүрталга бажыңнарын, мал кажааларын болгаш өске-даа тудугларны кылыр арганы берип турар. Таарымчалыг чогуур байдалдарлыг көдээ черлерге школа-интернаттарны, уруглар яслилерин болгаш садтарны, божулга бажыңнарын, клубтарны, хлеб быжырар черлерни, ниитиниң столоваяларын, чунар бажыңнарны, назылап кырааннарга бажыңнарны тударынче кичээнгей салыр үе келген.

Салдынган сорулгаларны чедишкиннг шиитпирлээрин бистерге хандырар ужурлуг кол үүлүг,—көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын эң-не бүдүрүкчүлүг чорударынга, мурнакчы үүлүг чогум-на үүг болуп турарын болгаш ону канчаар чедип алганын дугайты дуржулгазын өөренип турар колхозка, совхозка, МТС-ке, бригадага баргаш тодаргай көрүп тургаш, көдээ ажыл-агый техниказын ажыглап билиринге чедишкиннериниң чаа фактыларын кижилерге өөредир төлээде, мурнакчы кижилериниң, мурнакчы колхозтарының, совхозтарының, МТС-териң, бригадаларының чедишкиннерин бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга чедингир кылып билири ол болур деп, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының ажылы бүгү-ле чаа мурнакчы үүлдерни деткиринче угланган турар ужурлуг. Бир колхозта мөөннеттинген үнелиг үүлдер чүге өскелериниң эдилел-байлаа болу бербес үүгөл? Хамык ужур организакчы ажылдың кошаанда. Бисте партия организациялары боттарының сорулгаларын чаа үүлдү сегирип алырынче кыйгырып каары-биле кызыгаарлаттының турары ховар эвес. А ол четпес болур. Чүгле кыйгырар эвес, харын чаа үүлдү деткиирин база организастаар херек.

Эрецгей кыйгырыг турбас болур төлээде, ажыл-херектиг колхозтуң мурнакчы бригадазының дуржулгазы ол колхозтуң бүгү бригадаларынга чедингир апарган турар кылдыр, мурнакчы колхозтуң дуржулгазын районнуң бүгү колхозтарынга чедингир кылдыр, а мурнакчы районнуң дуржулгазын областың бүгү районнарынга чедингир болган турар ужурлуг кылдыр тургузар херек. Ону кылыр төлээде, мурнакчы ажыл-агыйларже партийжи удуртукчуларның, колхозтар даргаларының, МТС-тер болгаш совхозтар директорларының, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң баар чоруун организастап, ону чүгле түр үеним-биле кылыгаарлаттынмайн, харын ажыл-агыйны чорударының дуржулгазын, аңаа бедик көргүзүглер кандыг оруктар болгаш аргалар-биле чедип алдынганын иле тодарадыр болгаш өөренип көөр херек. Колхозтуң бодунга мурнакчы дуржулганы ынчаар тодарадып көргениниң соонда районнар ажылдакчылары шуут-ла кайы-бир колхозтарже барып, колхозчулар-биле кады оларның ажыл-агыйын көдүрериниң тодаргай планын тургузуп, кандыг хемчеглерни база кандыг хуусааларда чорутса чогуурун аңаа баш удур көрүп, кайы-бир ажылды кым харыылазарын доктаадып тургузары ажыктыг болур. Ынчаарга планны тургусканының соонда кол чүве—ону күүседирин организастаары болгаш айыттынган хемчеглер амыдыралга хүн келген тудум херек кырында канчаар боттанып турарын контрольдаары ол болур. Колхозта ажыл-херектиң байдалын колхозчулар шүүмчүлелчи ёзу-биле көрүп, дааскан ажыл-херек дээш, кижи бүрүзүнден отчетту негээр херек. Мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередир дээш демисел дээрге, мурнакчыларның чедишкиннериниң районнуң, областың, республиканың бүгү көдээ ажыл-агыйының ниити көдүрлүүшкүнүнче шилчиири ол болур.

Көдээ ажыл-агыйны көдүрериниге шиитпирлиг айтырыг болза — кадрларны шилип алыры болур деп, моон мурнуудазы-биле бир дөмей, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур. Чүртта көдээ ажыл-агыйның ниити көдүрлүүшкүнү турзажок, чамдык областларның, районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның талазыбиле көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп турарының денелинде дең-дескі эвес чорук улуг болуп турар. Ол дең-дескі эвес чорук хөрүн-климаттыг болгаш бар болуп турар өске-даа боттуг байдалдар-биле эвес, харын кол нургулайында удуртулганың деңнели-биле тайылбырлаттынар

Бир дөмей хөрүн-климаттыг байдалдарда турар бир областа азы оон туржук бир районга безин колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының мырыңай аңгы-аңгы деңнелин көрүп болур бис. Ол дээрге, бригаданы, колхозту, совхозту, районну удуртурунуң аңгы-аңгы деннелиниң түңнелик-дир.

Ынчангаш партия, совет, көдээ ажыл-агый талазы-биле удуртур кадрларны-даа, ажылды организастаары олардан хамаарыжыр бүгү кижилерни-даа шилип алырын өкижидери мурнунда ышкаш кол сорулгаларның биредзи болуп артар.

Эрткен дөрт чылдарның дургузунда шуут колхозтарже, МТС-терже болгаш совхозтарже он-он муң мергежилдиг агрономнарны, зоотехниктерни, ветеринарларны, инженерлерни, мелиораторларны болгаш өске-даа тускай эртемниглерни чоруткан. Олар боттарының теоретиктиг билиглерин ам практикага ажыглап, боттарының ажылының участогунуң тодаргай байдалдарын өөренип, оон-биле элээн нарын сорулгаларны шиитпирлээринге боттарын белеткеп четкеннер. Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин шын ажыглап, дааскан ажыл-херек дээш оларның харыысалгазын бедидип, оларның-биле эки сүмележир херек. Ол кадрлар бистиң алдын фондувус — кайгамчыктыг практиктер-биле — колхозтарның даргалары-биле, МТС-териң болгаш совхозтарның директорлары-биле, салбырларның, фермаларның өргелекчилери-биле база трактор болгаш хову бригадаларының бригадирлери-биле кады көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң хөрөөнде, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринде нарын сорулгаларны мергежилдиг шиитпирлээр аргалыглар. Ол кадрлар бистиң мурнуувуста турар сорулгаларны мергежилдиг шиитпирлеп шыдаар деп үүвени билгеш, ам оларга идегел салып болур. Боттарының билиглерин болгаш дуржулганын ёзулуг өөредир арганы берип тургаш, көдээ ажыл-агыйның удуртукчуларынга болгаш тускай эртемниглеринге болдунар-ла шаабиле улам улуг инициативаны берип болурунуң аргазы болгаш эргежок чугулазы ам бар.

Ынчалзажок бистиң колхозтарывыста ышкан даргалар ам-даа бар. Колхозтар даргалары албан-дужаалче эң-не мергежилдиг организакчыларны депшидери — колхозтарны организас талазы-биле быжыглаарынга чугула сорулга болуп келген болгаш болуп артар деп үүвени билир херек. Колхозтарны кадрлар-биле быжыглаары—түр үениң кандыг-бир чорудулгазы эвес, харын ажыл-агыйны удуртурунда хүн бүрүнүң, эң-не чугула хөрөө деп үүве өөртан илдеп.

Область бүрүзүнүң хөй-хөй районнарында хожудан турар колхозтар ам-даа бар. Бүгү колхозтарны болгаш совхозтарны мурнакчыларның деннелинге чедир көдүрер дээш бистер кончуг хөй ажылдаар ужурлуг бис. Чаа тургустунган совхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынче кичээнгей салза чугуур. А ону кылыр төлээде, хамыктың мурнунда көдээге организакчы ажылды өкижидери, колхозчуларны, звеночуларны, бригадирлерни болгаш колхозтар даргаларын сагыш-човаңгыр кижизидери эргежок чугула. Кижилер-биле, ылаңгыя колхозтарның удуртур кадрлары-биле ажылда улуг четпестер бисте ам-даа бар.

Эр, херээжен колхозчулар-биле, МТС-териң болгаш совхозтарның эр, херээжен ажылчыннары-биле ажылды күштелдириниче партия болгаш совет органнарның, бүгү көдээ коммунистериң болгаш комсомолчуларның онза кичээнгейин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели угландырып тур. Совет кижи—бистиң планнарывыстың ёзулуг боттандырынчызы, бистиң бүгү байлактарывыстың тургузукчузу ол. Эр, херээжен колхозчу бүрүзү артель ажыл-агыйының ёзулуг өөлери кылдыр боттарын билген турарын, олар оон дугайында боттарының эң-не төрээн болгаш чоок хөрөө кылдыр сагыш човаан турарын чедип алырын орадажыр ужурлуг бис. Көдээде кайгамчыктыг кижилерниң бүдүн армиязы өзүп үнген. Көдээ ажыл-агыйның хөгжүдөлинде ол шылгарангай чедишкиннер дээш көдээниң муң-муң ажыл-ишчилерин орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Оларның аралында мурнакчы эр, херээжен колхозчулар, эр, херээжен ажылчыннар, звеночулар, бригадирлер, колхозтар даргалары болгаш совхозтар директорлары, агрономнар, зоотехниктер бар. Ол күчүлүг күш. Бир эвес партия организациялары ажыл-ишчи бүрүзүн улуг ынакшыл-биле көрүп, ону деткип мактап, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээринче калбаа-биле кириштирер болза, көдээге чогалдыкчы амыдырал улам-на бедик деңнелче көдүрлү бээр. А ол дээрге, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң планнарын боттандырарының шиитпирлиг негелделериниң бирээзи-дир.

1958 чылда колхозтарның, МТС-териң болгаш совхозтарның мурнунда турар улуг сорулгаларны боттандырары күжеңишкинниг ажылдаарын негеп турар. Часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири, мал ыштагладышкының эки эрттирери эргежок чугула. Партия организациялары, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары кадрларны өөредиринче, техниканы септээринче, үрезиннерни арыглаарынче болгаш кадагалаарынче база агар ажылдың өске-даа эң чугула айтырыгларынче онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

Эштер эр, херээжен колхозчулар, МТС-териң болгаш совхозтарның ажылчыннары, партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчылары! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели бо чагаа-биле Силерни кыйгырышаан, көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ынай көдүрериниге, чонуң кижи бүрүзүнге онааштыр эзт, сүт болгаш саржат бүдүрер талазы-биле Американың Баттышкан Штаттарын чоокку үеде чедер деп, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң көдүрүп үндүрген сорулгазын шиитпирлээр дээш демиселге 1958 чылда чаа-чаа улуг чедишкиннерни чедип алырынче силериниң бүгү күжеңишкиннериңерни салыңарга идеген тур.

Алдарлыг колхозчу тараачыннар, социалистиг көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш моон ынай-даа эрес-шудургу демисежир болгаш чонга аъш-чемниң база чиик үлетүрге чиг-эттиң өлбекшилин чедип алырына боттарының телеттиг салыышкынын кириир дээринге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели.

РСФСР-ден Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Иркутскиниң округ соңгулда комиссиязын бадылаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

«ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмүнүң» 47,48 болгаш 49 үүлдериниге үндезилээш, РСФСР-ден Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Иркутскиниң округ соңгулда комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң моон дараазында төлөөлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Соңгулда комиссиязының даргазы **Меркурьев** Сергей Александрович—Иркутскиниң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Яковлева** Галина Павловна—Аныяктарның Бүгү-эвилел Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Красноярск организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары **Шишкин** Дмитрий Кузьмич — күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң Иркутск область организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Батуев Бадам Сандыкович—Улан-Удэниң Ленин орденниг паровоз-вагон заводунуң ажылчыннарындан, инженер техниктиг ажылдакчыларындан база албан-хаакчыларындан.

Васильев Сергей Степанович — Якут АССР-ниң Чогаалчылар эвилелинден.

Лукин Михаил Андреевич — Иркутск областың Братск гидроэлектростанциязының тудуушкынунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Лыжденова Вера Дашеевна — Бурят-Моолдуң күрүнеңиң Ленин орденниг опера болгаш балет театрының ажылдакчыларының коллективинден.

Медвецкая Тамара Николаевна—Читаның паровоз-вагон заводунуң ажылчыннарындан база албан-хаакчыларындан.

Полонин Ульяна Кузьминична—Красноярск крайның Иланский районунуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчуларындан.

Семин Иван Георгиевич — профессионалдар эвилелдериниң Чита область чөвүлелинден.

Торуг-оол Севиль Сюрюновна—Тываның коммунистиг организациязындан.

Москва, 1958 чылдың январь 21.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ТАРАСОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары И. ЗИМИН.

Тыва автономнуг областан Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларын бадылаар дугайында

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединин күүсекчи комитединиң шиитпири

«ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмүнүң 47,48 болгаш 49 чүүлдеринге үндезилээш, ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиң күүсекчи комитединиң **шиитпирлээни болза:**

Тыва автономнуг областан Националдар Совединге соңгулдалар комиссияларын хөй-нинти организацияларының болгаш ажылчы чоннар нинтилелдериниң дараазында төлөөлекчидери составтыг кылдыр бадылаар:

1. Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызыл хоорайның № 609 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Кошнаров** Константин Еремеевич — областың садыг өргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Норбу** Яков Амырбитович — Тыва областың ном үндүрер черинин партия эге организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиялының секретары **Елфимова** Анна Сергеевна — областың совпартшколазының башкыларының болгаш дыңнакчыларының коллективинден.

Округтуг соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Иванов Александр Сергеевич — политиктиг болгаш эртем билиглер нептердир талазы-биле Бүү-эвилел нинтилелиниң Тыва салбырындан.

Коромыслова Елизавета Григорьевна—Бии-Хем МТС-тин ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Кюнзегеш Юрий Шойдакович—Тыва областың ном үндүрер черинин профэвилел организациязындан.

Симакова Наталья Денисовна — Бии-Хем районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

Сундуй Ондар Самданович — Кызылдың алгы заводунуң ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Сапчай Оюн Темчиевич — СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң партия эге организациязындан.

Цыганцов Анатолий Васильевич—Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Часкым Монгуш Чымаевна—Кызыл хоорайның коммунистиг организациязындан.

2. Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың Чеен талакы № 610 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Арланмай** Андрей Монгеевич—Тес-Хем райпонуң хереглекчилер кооперациязының кежигүннериниң.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Биче-оол** Николай Даржевич—СЭКП Таңды райкомунуң партия эге организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Иванова** Светлана Филипповна — Каа-Хемниң район эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Бадаа Сандый Иргитович — Тожу районнуң коммунистиг организациязындан.

Иргит Халбын-оол Кара-оолович—ВЛКСМ-ниң Эрзин район организациязындан.

Коногоров Федор Федосеевич — Сарыг-Сеп МТС-тин партия эге организациязындан.

Мазды Седенбаа Сандыевна — ВЛКСМ-ниң Тес-Хем район организациязындан.

Ондар Намажап Чүлдүмович—Таңды районнуң «Элегес» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Рудин Александр Ильич—Таңды районнуң «Кызыл партизан» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

Сычев Петр Васильевич — Тес-Хем районнуң коммунистиг организациязындан.

Салчак Агариаа Санчатоловна—Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

3. Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Шагаан-Арыгның № 611 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Болдашкин** Тюлюш Кара-оолович—Улуг-Хем районнуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Пахомова** Анастасия Ивановна—Чаа-Хөл районнуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиялының секретары **Прудникова** Маргарита Алексеевна — Шагаан-Арыг хоорайның № 2 школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Баламык Тюлюш Дамдакай — «УТКА 25 чылы» совхозтуң партия эге организациязындан.

Домбай-оол Тюлюш Тюлюшевич — Шагаан-Арыг МТС-тин ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Донгак Долумажап Балдановна — Улуг-Хем районнуң «Куш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

Наисыя Оюн Бедикович — Чаа-Хөл райпонуң ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Петрова Тамара Семеновна — ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң комсомол эге организациязындан.

Саморонов Николай Иванович — Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинадының ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Трофимова Клавдия Андреевна — Шагаан-Арыг район эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Хоюр-оол Александр Сатовна—Чаа-Хөл районнуң «Дружба» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

4. Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Чадазанның № 612 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Горшков** Вениамин Александрович—Чөөн-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Монгуш** Хунажык Мамын-оолович—ВЛКСМ-ниң Чөөн-Хемчик район организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Саин** Полина Ак-кысовна—СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң партия эге организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Базарова Анна Матвеевна—Чадазана райүлетпүр комбинадының ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Коваленко Любовь Митрофановна — Улус чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилелиниң Чадазана хоорай организациязындан.

Казанцев Михаил Семенович—көдээ ажыл-агыйның Тыва үлегерлиг станциязының ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Куулар Мөчөкпен Дамынович —Чадазана МТС-тин ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Монгуш Мыйдок Тембреловна —Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

Монгуш Катя Дажи-Сереновна—Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

Ондар Ортун-оол Баян-Санович—Сүт-Хөл МТС-тин ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Прокопенко Василий Андреевич — совет албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң Сүт-Хөл район организациязындан.

5. Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызыл-Мажалыктың № 613 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Кулев** Георгий Николаевич — Барыын-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Норжун** Анна Кенденмаевна—СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң партия эге организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Даржаа** Арбыныга Салчаковна—Кызыл-Мажалыктың ортумак школазының комсомол организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Донгак Чүлдүм-оол Чылгай-оолович—Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң комсомол организациязындан.

Сарыглар Хелбей Иржановна—Барыын-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

Хорбии Куулар Санчаевна—Барыын-Хемчик райпозунуң хереглекчилер кооперациязының кежигүннериниң.

Хертек Биче-уруг Оюн-ооловна — Кызыл-Мажалык МТС-тин ажылчын, албан-хаакчыларының коллективинден.

Хертек Толгар Биче-ооловна — Бай-Тайга районнуң «Тээли» көдээ ажыл-агый артелинин колхозчуларындан.

Чаян-Хоо Чаанчап Лачинович — Совет албан черлериниң профэвилелиниң Барыын-Хемчик район организациязындан.

Чүдүк Борис Баданович — улус чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилелиниң Бай-Тайга район организациязындан.

Шардакова Александра Александровна—Кызыл-Мажалык АТК-ның ажылчын, албан-хаакчыларындан.

Тыва облкүүскомнуң даргазының оралакчызы А. КОЗЛЕНКО.
Тыва облкүүскомнуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай,
1958 чылдың январь 21.

Соңгулдаларга алдар кылдыр

Эрзин районда «Мөрен» колхозтуң колхозчулары ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнге чедишкининг ужуражыр дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Бо чылдың тудугларынга 8 хүн чудуктарны белеткээр сорулгалыг, ол ажылда 50 кижи составтыг бригаданы организастаан. Олар январьның баштайгы декадалында 2516 чудуктарны белеткээн. Белеткеттинген ыяшты колхоз төвүнче «ДТ-54» трактор-биле сөөртүүрүп турар.

Моон-биле кады ол колхоз бодунда чеди чыл школазының келир кыжын хереглээр 1000 кубометр, районда ортумак школата 600 кубометр, артель будүүрүлгелеринге ажыглаар 1000 кубометр оттуулар ыяш белеткээрин шиитпирлээн. Ол ажылдарда түс-бүрү звеноларны база ажылдадыы кирген.

Н. ОЧУР-ООЛ.

Тудуг бригадазында

Тудугга ыяш белеткелин Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң артелинин тудуг бригадазының кежигүннери дүргедип турарлар.

Колхозтуң ыяш белеткелиниң участоктары — Шеле болгаш Херемечи тайгаларында тудугжуларның балды, хирээзиниң болгаш шанактыг аттарының шимээни тайганың ыржымын үрээн, ажылдың хөделишкини диңмирен турар. Шеле тайгазында 600 ажыг кубометр ыяш кесттинген. Херемечиде эрткен чылын белеткеттинген ыяшты орукче үндүр тыттырары-биле ында шанактыг аттарлыг 10 кижи ажылдап турар. Олар 165 кубометр ыяшты аргадан үндүр сөөрткен.

Тудугжулар ыяш белеткелин ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнге чедир доозар дээш социалистиг чарыштыг калбарткан.

М. ЧИМБИИ.

Социалистиг чарыштың түңнелин чугаалашкан

Январь 14-те СЭКП Чаа-Хөл райкомунуң пленуму 1957 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин болгаш 1958 чылдың чарыжынга партийжи удуртулганы күштелдирер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Район 1957 чылдың чарыжынга чер ажылының дүжүдүнүң база күрүнеге тараа дүжүларының талазы-биле областың бирги черин эдлезе-даа, мал ажылынга куду көргүзүглүг болганын пленум айткан. 1957 чылдың иштинде «Найрал» колхоз (даргазы Балчый-оол, партия организациязының секретары Шогжал) 112 бода малды болгаш 1336 шөөр малды, «Бурунгаар» колхоз (даргазы Дайгыранда, партия организациязының секретары Сундуй) 99 бода малды болгаш 1047 шөөр малды чидиргенин райком кежигүннери шыңгыы шүүмчүлээн. «Тиилелге» болгаш Ленин аттыг колхозтарның удуртукчулары колхозчулар ортузунга социалистиг чарышты күштелдирер болгаш ооң үре-түңнелдерин чогуур үеинде үндүрер талазы-биле кошкак ажылдап турарын база айткан.

Пленум 1958 чылда мал ажылынче болгаш часкы тарылгага белеткел ажылдарынче бүгү күштү угландырар дугайында шиитпирни база Сүт-Хөл районну социалистиг чарышка кыйгырган хүлээлгениң төлевилелин хүлээп алган.

Шудургу ажылчын

И. П. Ошаров 1949 чылдың февральда Чадазана МТС-ке ажылдап кирген. Ооң бөөр бызаңнаар, чазанар ажылдарга хала чокка ажылдап турар. Хөй саныг соңга рамалары, тудугларның хаалгалары, автомашиналарның кузовтары, тракторларның кабиннери, сеялкаларның хааржактары, тараа комбайннарының рамалары, контора шкафтары, столдары болгаш өскеде-даа хөй чүүлдер мергежилдиг чазаныкчының шевер холдары-биле кылдынган.

Чазаныкчы эш Ошаровтуң кылган чүүлдери чараш, быжыг болгаш бот-шынар талазы-биле онзаланып турар. Назылап кыраан болгаш пенсия ап турар хирезинде-ле И. Ошаров дыштанырын күзевейн, болунуп мергежээн ажылын уламчылавышаан.

— Дыштанылга меңээ амдыында эрте, ынак Төрээн чурттумнуң чаагай чоруунга ажылдаарынга ам хиреде мээң кадыым ажырбас. Мени долгандыр тургузукчу күш-ажыл хайныгып, амыдырал хүн келген тудум улам сонуургаачыг апарып турда, кыраан назынны барымдаалаар аргам чок— деп ол чугаалап турар.

Эш Ошаровтуң үр чылдарда, ак-сеткилдиг күш-ажылын администрация хөй удаа демдеглээн болгаш хүндүлел бижиктер-биле база өртектиг белектер-биле болгаш акша-биле шаңнап турган.

С. ИКОННИКОВ.

Сууржулга херээнде четпестерни чайладыр

Сүт-Хөл районнуң «Коммунизмниң херели» колхозтуң төвү—Балгаш-Бажын суур Актың ооруг шынаазында, сууржудулгага аң-не таарымчалыг черде тургустунган. Ында чуртталганың хөй-хөй бажыңнары, будүүрүлгениң болгаш культура-амыдыралдың тудуглары база мал кажаалары кылдынган.

1957 чылда тудуг талазы-биле колхозка алаан ажылдар чоруттунган. Суурнуң кол кудумчуузунуң алды ужунда чаарби хире чурттарга бажыңнары эткен ажыл-агый чылында туттунгулаан. Ынчангаш ол чылын алаан хөй колхозчу өрегелер өглерден бажыңнарже шилчип киргеннер. Суурнуң үстүү ужунда электростанциязының бажыңы кылдынган. Ону удавас ажыглалга киирер.

Ынчалза-даа тудуг ажылында улуг четпестер бар. Туттунган бажыңнарның 60 ажыг хуузу крыша чок. Дыка хөй бажыңнарда аңмаарлар кылдынмаан.

— Өгге чурттап олурганынга бодаарга, крышазы, аңмаары чок-даа болза чылыг, чырык бажынга чурттаарга черле эки. Ындыг-даа болза бүдүн өг-бүледе чүү чок дээр. Оларны бажың иштинге тырып алырга дыка-да берге. Крышазы чокдаа болза бажыңның кырын аңмаар орнунга ажыглап, аңаа эт-сеп, аъш-чем чүүлдерин кадагалап ап тур бис. Бистің кончуг эки ажылдап турган пилорамэвыс ам материал чогундан аңаа турун алган—деп чамдык колхозчулар хомудалын илередип турарлар.

Эрткен 1957 чылда туттунган чурттарга бажыңнарының хөй нуруузу ажыглалга кирбээн, оларның чамдыктарының чүгле ханалары тургустунган, өскелериниң соңга, хаалгазы, крышазы, аңмаары азы шалазы чок тургулаар. Ол хамаан чок туттунга-ла каш чыл болган бажыңнар чедир кылдыкмайн, чыл санында улажып турар. Эдээн каш бажыңнар самандан кылдынган, олардан ажыглалда киргени база эвээш.

Суурнуң барыын талазында саман-биле ханаларын туткандан бөөр каш чыл болган автомашиналарның улуг гаражы болгаш ат кажаазы чүгле барааны чаагай апарган тургулаар. Оларның ханаларын тигленгир бустугулай берген, ооң чанынга барган кижилерге-даа, малга-даа айыылдыг боп болур. Суурнуң алдын талазында ветпунктуунуң, та кажан туттунганы билдинмес, бедик бажыңы соңгалары оңгаа берген турар. Суур чаагайжылдызының талазы-биле ажыл багай чоруттунуп турар. Ында ортумак школадан өске чараштыр херимнеттинген бажыңнар барык чок. Бажың бүрүзүнүң аразында херимнер чок. Ногаанчыдылга чоруваан турар. Чедишпейн турар өвээш кудуктарны чурттакчылар арыгшевер эвес ажыглап турар. Чижээ, колхозтуң хаван фермазының чанында кудуктан хөй чурттакчылар суг алыр. Ол кудуктуң кажаазы чавыс, хаваннар ооң суунуң «терецин» сонуургаан чүве дег харап көрүп, ынаар бок үүлдерин киирип турар. Ооң чанында бок дола берген чыдар. Бар кудуктарның девискээрлери кажаалаттынмаан.

Сан сүргеш, суурнуң бүгү тудугларының шынарынче эвээш кичээнгей салдының турар. Чамдык чаа болгаш эрги бажыңнарының азыглары дескилештир хирээлеттинмээн, сыскыглары багайындан ишти хыраалай берген турар.

Балгаш-Бажың суурну чаагайжыдар, ооң тудугларының шынарын экижидер, чедир кылдынмаан тудугларны бүрүн ажыглалга киирер талазы-биле колхоз баштаар черинин даргазы эш Лопсан, тудуг бригадазының бригадири эш Уртун-Назын кошкак хемчег ан турар. Ам үеде суурда балды өдүп, ыяш керттип, чоңган быжаңчыларның барааны көзүлбейн турар. Харын хөй тудугжулар бажыңнарында аңаа олургулаар.

Колхозтуң тудуг бригадазының ажылнычилери ыяш болурга-ла Шеми бажының тайгаларынга хөй саныг тудуг ыяжын белеткеп каарлар. Ол ыяш кыжындаа, чайын-даа дөгере сөөртүүнүп алдынмайн, ол-ла черинге ирип калыр, азы өске организацияларның ажыглалынга киирер чаңчыл үргүлчүлеп турар.

Бо чылдың тудугларынга хереглеттинер ыяш белеткели Шеми, Хөлчүктүгде, Чечектигде болгаш Чинге-Ажыкта белеткеттинин турза-даа, ооң чорудулгазының темпизи оожум. Тудуг бригадазының кежигүнериниң ортузунда күш-ажыл кошкак организастаттынганы-биле Шеми тайгазында ыяш белеткели мырынай чөгенчиг. Бо дугайында эш Уртун-Назын кошкак хөделип турар.

Сууржулга херээн челишкининг шиитпирлээри дээш, тудуг ажылында четпестерни чайладыры дээш артель баштаар чери шудургу хемчегни алыры чугула.

М. СЕВЕН,
«Шынының» корреспондентизи.

Чазактың доктаалын боттандырар

(Редакцияга чугаалар)

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва автономнуг областың ажыл-агыйынга дузалаар хемчеглер дугайында» доктаалында эмчиге бөөдээн тыва нелерниң уругларынга 200 рубльлиг хевин болгаш ыны-бүрү пестерни халаска дузалаар дугайында база айткан. Көдээнин-даа, хоорайның-даа эмнелгелеринге баштайгы айларда ону доктаал өзугаар боттандырып турган. Ол болза, партийның болгаш чазактың ажылчы чоннарның дугайында сагыш салышкыннарының бирээзи. Кызыл хоорайда бөөдүр бажыңга бөөдээн нелерге ол дузаны көргүзүп шуут уткан. Ол дугайында дараазында чижектерни көрөөли.

1957 чылдың он айның 13-те бөөдүр бажыңга барып бөөдээн, эмчиниң долу хайгааралынга оглум-биле 10 хондувус. Эмчиден үнер деп тургаш, ол дугайын бөөдүр бажыңның эргелекчизи Галина Ивановнадан айтырарывыска:

— Маңаар, удавас болурга алыр силер,—дээн.

Ооң соонда дыка үр маңан келген бис. Мөңгеш өске нелер база-ла ыңдыг аазаашкынга хөй удаа таварышканнар. Чижээ, Пединституттуң сургуулу Ч. Анай 1957 чылдың 12 айның 10-да бөөдээн, 18-те үндүр бижиткен.. Берге чогуур үүлдериниң чүгле чартыын арай боорда ол алган.

Мөөн-биле кады чыткан нелерниң бирээзи Б. Чакчынга чоокта ужураштым. База-ла ону чугаалай берди. Ол база-ла ооң чүгле чартыын алган болду. Мен ону алыр дээш чеже-даа айтырып баарымга, «маңнар, бөөдүр бажыңның эргелекчизи шөлээде, дыштанып турар» дээр ийикпе азы «улуг эмчи Анна Васильевна Набатовадан айтырыңар» дээр. Ол эмчиниң орар кабинедин безин тып алыры берге. Бир катап мен аңаа чорун турумда бөөдээн уруун үндүрүп алыры-биле кырган ирей-далай чедип келгеннер. Олар чымчак чылыг аржылга бичин чашты ораап алдылар.

Кырганнар эдээн-не хомудааның биске дамчыттылар. Төрүттүнген уругнуң кыргаң адазы Монгул-оол ирей мынча дилир: «ортта чоор бе, уругларым, мен чаа төрүттүнген бичин чаштарга дузаламчы көргүзер дээрзиниң дугайын шагда-ла радиодан дыңнаан мен. Бис өөрүп турдувус. 18 харлыг уруувус Хомушку Анастасиявыстың бичин төлү бистің күрүневис дузаламчызын алгаш, эки доругун өзерин күзеп турдувус. Ам кээ ол болбайн баарды. Билген болзувусса боттарывыс саттының алыр ийик бис»—дээш, бичин уругну кырган авазы Үрүмаа халайга тутсуп алгаш чорупту. Олар Кызыл хоорайда септелге заводунуң ажылчыннары болдулар.

Л. МОНГУШ.

* * *

Эрги Тывага бөөдээн неге дуза көргүзер чүүл чок турган. Нелер бөөдээн уругларынга 200 рубльлиг хевин болгаш ыны-бүрү пестерни халаска дузалаар дугайында база айткан. Көдээнин-даа, хоорайның-даа эмнелгелеринге баштайгы айларда ону доктаал өзугаар боттандырып турган. Ол болза, партийның болгаш чазактың ажылчы чоннарның дугайында сагыш салышкыннарының бирээзи. Кызыл хоорайда бөөдүр бажыңга бөөдээн нелерге ол дузаны көргүзүп шуут уткан. Ол дугайында дараазында чижектерни көрөөли.

1957 чылдың он айның 13-те бөөдүр бажыңга барып бөөдээн, эмчиниң долу хайгааралынга оглум-биле 10 хондувус. Эмчиден үнер деп тургаш, ол дугайын бөөдүр бажыңның эргелекчизи Галина Ивановнадан айтырарывыска:

— Маңаар, удавас болурга алыр силер,—дээн.

Ооң соонда дыка үр маңан келген бис. Мөңгеш өске нелер база-ла ыңдыг аазаашкынга хөй удаа таварышканнар. Чижээ, Пединституттуң сургуулу Ч. Анай 1957 чылдың 12 айның 10-да бөөдээн, 18-те үндүр бижиткен.. Берге чогуур үүлдериниң чүгле чартыын арай боорда ол алган.

Мөөн-биле кады чыткан нелерниң бирээзи Б. Чакчынга чоокта ужураштым. База-ла ону чугаалай берди. Ол база-ла ооң чүгле чартыын алган болду. Мен ону алыр дээш чеже-даа айтырып баарымга, «маңнар, бөөдүр бажыңның эргелекчизи шөлээде, дыштанып турар» дээр ийикпе азы «улуг эмчи Анна Васильевна Набатовадан айтырыңар» дээр. Ол эмчиниң орар кабинедин безин тып алыры берге. Бир катап мен аңаа чорун турумда бөөдээн уруун үндүрүп алыры-биле кырган ирей-далай чедип келгеннер. Олар чымчак чылыг аржылга бичин чашты ораап алдылар.

Кырганнар эдээн-не хомудааның биске дамчыттылар. Төрүттүнген уругнуң кыргаң адазы Монгул-оол ирей мынча дилир: «ортта чоор бе, уругларым, мен чаа төрүттүнген бичин чаштарга дузаламчы көргүзер дээрзиниң дугайын шагда-ла радиодан дыңнаан мен. Бис өөрүп турдувус. 18 харлыг уруувус Хомушку Анастасиявыстың бичин төлү бистің күрүневис дузаламчызын алгаш, эки доругун өзерин күзеп турдувус. Ам кээ ол болбайн баарды. Билген болзувусса боттарывыс саттының алыр ийик бис»—дээш, бичин уругну кырган авазы Үрүмаа халайга тутсуп алгаш чорупту. Олар Кызыл хоорайда септелге заводунуң ажылчыннары болдулар.

Ынчаарга бо доктаалды чамдык эмнелге черлери күүсетпейн турары хомудаанчыг. Чижээлээрге, Улуг-Хем районнуң Баян-Колда эмнелге чери ындыг дузаламчыны бөөдээн хөй-хөй нелерге бербээн. Ол эмнелге черинин ажылдакчыларынга чазактың доктаалын үрээр эргени кым бергенил? Чаш уруглар дугайында олар чүге сагыш салбайн турарыл? Бо айтырыгга облкүүскомнуң кадык камгалаа кылдызы дорт харыы бээр ужурлуг.

К. ОЙДУП-ООЛ.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Харылзаа ажылын экижидер“

Таңды районнуң харылзаа конторазының Балгазын почта салбырының багай ажылдап турары-биле Балгазын санаторийге солунналарның, журналдарның болгаш акша шилчидилгезиниң үр үеинин иштинде барбайн турарын база радио дамчыдылгазының каш хонук иштинде үзүктелип болгаш чамдыкта багай дыңналып турарының дугайында эрткен чылдың декабрьда үнген «Шынга» корреспонденция парлатынган.

Таңды районнуң харылзаа конторазының редакцияга дыңнатканы болза, үк корреспонденцияны Балгазынның харылзаа салбырының ажылдакчыларының хуралынга чугаалашкан, санаторийге почта чедирилгезин болгаш Балгазында радио белдириниң ажылын экижидер хемчеглерни алган. Радио дамчыдылгазы болгаш почта чедирилгези санаторийде ам экижээн.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң орадакчызының, иштики информация киллизиниң 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал киллизиниң база бухгалтериянның 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый киллистериниң 3—68, чагаа киллизиниң 3—65.

ТС—00623. Культура өргелелиниң типографизы.